HZ. PEYGAMBERİ NASIL ÖĞRETELİM?

Yrd. Doç. Dr. Z. Şeyma Arslan
Muhammet Yılmaz
Ali Erdoğdu

DEĞERLER EĞİTİMİ MERKEZİ
Süleymaniye Caddesi, Elmaruf Sokak,
No: 3/A Fatih/İstanbul
Tel : 0212 512 19 90
Faks : 0212 512 19 91
www.dem.org.tr I info@dem.org.tr

ENSAR VAKFI
Süleymaniye Caddesi,
No: 11 Fatih/İstanbul
Tel : 0212 513 03 09
Faks : 0212 522 46 02
www.ensar.org I info@ensar.org

HZ. PEYGAMBERİ NASIL ÖĞRETELİM?

Yrd. Doç. Dr. Z. Şeyma Arslan
Muhammet Yılmaz
Ali Erdoğdu

YAZARLAR
Yrd. Doç. Dr. Z. Şeyma ARSLAN
Muhammet YILMAZ
Ali ERDOĞDU

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Hulusi YİĞİT

TASARIM
Zehra GÜMÜŞ

Kapak Hat Kompozisyonu
Gülnihal GÜL

İSTANBUL, 2013

İLETİŞİM
Değerler Eğitimi Merkezi
Süleymaniye Cad. Elmaruf Sk. No: 3/A Fatih/İstanbul
Tel: 0212 512 19 90 I Faks: 0212 512 19 91
www.dem.org.tr I info@dem.org.tr

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ-ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ 5

BİRİNCİ BÖLÜM
SİYER ÖĞRETİMİNİN AMACI VE KAPSAMI 9

İKİNCİ BÖLÜM
SİYER ÖĞRETİMİ İÇİN TEMEL YAKLAŞIMLAR 13
1. Siyer Öğretimi Çocuk ve Gencin Hayatı İçin Anlamlı Olmalı 13
2. Siyer Öğretimi Çocuk ve Gençlerin Zihninde Hz. Peygamber İle İlgili Bir Tasavvur Oluşturmalı 15
3. Siyer Öğretiminde Ayet ve Hadislerin Kullanımında Dikkat Edilecek Hususlar 18
4. Kronolojinin Sunumunda Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 19
5. Kaynak Kullanımında Dikkat Edilecek Hususlar 24
6. Siyer Öğretiminde Mucizeler ve Olağanüstü Olayların Ele Alınması 25
7. Siyer Öğretiminde İhtilaflı Konuların Anlatımı 27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SİYER ÖĞRETİMİNİN İÇERİĞİ VE TEMALARI 31
1. Hz. Peygamber'in Örnekliği 31
2. Hz. Peygamber'in Mesajı, Davası ve Mücadelesi 36
3. Hz. Peygamber'in Sosyal Hayatı ve İnsan İlişkileri 37
4. Toplumsal Konular 39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ANLATIM DİLİNİN ÖZELLİKLERİ VE GÖRSELLERİN KULLANIMI 45
1. Anlatım Dili ve Üslup 45
2. Görsellerin Kullanımı 54

BEŞİNCİ BÖLÜM
ÖĞRETİM PROGRAMI VE UYGULAMA İLE İLGİLİ İLKELER 65
1. Siyer Öğretim Programlarının İşlevselliği Açısından Bazı İlkeler 65
2. Öğrenme Alanları Ve Üniteler 66
3. Kavramlar ve Değerler 68
4. Yöntemler ve Öğrenme-Öğretme Süreci 69
5. Ölçme ve Değerlendirme 70

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

İslâm'ın temel bilgi kaynağı Kur'an'dır. Kur'an'ı açıklayan ve onun nasıl yaşanacağını örnekleyen de Hz. Muhammed'dir. İslâm tarihinde Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Kelâm gibi din ilimleriyle birlikte eğitim kurumlarında okutulan derslerin başında Siyer gelir. Siyer, doğumundan vefatına kadar Hz. Muhammed'in hayatını konu edinen bir ilimdir. Siyer öğretiminin amacı, Hz. Muhammed'in hayatını bütün yönleriyle ele alarak açıklamak, onu tanıtmak ve örnek hayatı üzerinden İslâm'ın doğru anlaşılmasına ve yaşanmasına katkıda bulunmaktır.

Siyer konuları Türkiye'deki eğitim kurumlarında farklı ders isimleriyle okutulmaktadır. İlahiyat fakültelerinde "İslâm Tarihi", İmam-Hatip Liselerinde "Siyer" dersleri vardır. İlköğretim ve Ortaöğretim kurumlarında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde ise Hz. Muhammed konulu bir öğrenme alanı bulunmakta, kronolojik bilgiler "Hz. Muhammed'in Hayatı" ismiyle, Hz. Peygamber'in ahlâkı ile ilgili konular ise "Hz. Muhammed'in Örnekliği" gibi ünitelerde yer almaktadır. Kur'an Kurslarında okutulan siyer konuları Temel Dini Bilgiler ana kategorisinde "Peygamberim" başlığı altında öğretilmektedir. 2012 yılında yapılan bir kanun değişikliği ile ortaokul ve liselerde okutulmak üzere "Hz. Muhammed'in Hayatı" isimli seçmeli bir ders ihdas edilmiştir. Türkiye'de eğitim kurumlarında okutulan siyer konularında kronolojik bilgiler ağırlıklıdır. Ancak Ortaokul ve Liselerde ihdas edilen seçmeli Hz. Muhammed'in Hayatı ders programları altı üniteden oluşmakta olup kronolojiye bir ünite, Hz. Muhammed'in örnekliği konularına ise beş ünite ayrılmıştır.

Türkiye'de din öğretimi alanında son zamanlardaki gelişmeler, İlahiyat Fakültelerinin ve İmam-Hatip Liselerinin sayısının artması, İmam-Hatip Ortaokullarının açılması, Ortaokul ve Liselerde "Din, Ahlâk ve Değerler" öğrenme alanında yeni derslerin konulması vb., diğer din bilimlerinde olduğu gibi siyer alanında da yeni çalışmaların başlamasını sağlamış ve konu ile ilgili yayınlarda bir artış meydana getirmiştir. Elinizdeki bu çalışma da bu kapsamda bir arayışın ürünüdür.

Evrensel bir din olan İslâm'ın peygamberi Hz. Muhammed, yaşadığımız çağda nasıl öğretilmelidir? Bu sorunun yeniden irdelenmesi ve cevaplanması gerektiğini düşünüyoruz. Geleneğimizden tevarüs ettiklerimizi nasıl sürdürür, yeni arayışlarımıza nasıl cevaplar üretebiliriz? Elinizdeki bu çalışma böyle bir ihtiyaç tespitinin sonucu olarak bazı yönlerden konuya farklı bir bakış açısı ile yaklaşmak gerektiği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada belirli bir öğretim kademesi ve belirli bir ders hedef alınmaksızın siyer öğretiminin geneline yönelik öneriler dile getirilmiştir. Çalışmanın özellikle program

geliştirme süreçlerine katkı sağlaması umulmaktadır. Bunun yanı sıra, çoğunlukla örgün eğitim kurumları kapsamında siyer öğretimi gündeme geldiği için bu çalışmadan öğretmenlerin istifade etmesi mümkündür. Ders kitabı yazarları, ders aracı, materyal ve içerik üretecek eğitimciler, Hz. Peygamber'i konu edinen her tür eğitim faaliyeti ile ilgilenenler ve ebeveynler de bu çalışmadan istifade edebilirler.

Çalışmamız çocuk ve gençlere siyer öğretimi yapacak eğitimcilere bir rehber niteliğindedir ama bir siyer kitabı veya materyali değildir.

Çalışmada konuların ayrıntısına girmeden, örnekler üzerinden uzun açıklamalar yapmadan genel ifadelerle, neyin nasıl olması gerektiğine ilişkin fikrimizi ifade etmeye çalıştık.

Bu çalışmada siyerle ilgili yapılmış olan diğer çalışmaların eleştirisine, siyerle ilgili kaynak değerlendirmesine veya kaynakların açıklanmasına yer vermedik.

Çalışmamız, Hz. Peygamber'in hayatını öğretim konusu yaparken dikkat edilecek hususları 5 başlık altında incelemektedir.

- Amaç ve kapsam bölümünde Hz. Peygamber'in hayatının öğretilmesiyle gerçekleştirilmek istenen hedefler, bu eğitimin gerekçeleri ifade edilmiştir.
- Temel yaklaşımlar bölümünde Hz. Peygamber'i konu edinen tüm eğitim etkinlikleri için referans noktası oluşturacak temel yaklaşımlar belirlenmiştir.
- İçerik bölümünde, Hz. Peygamber'in hayatını ele alan bir öğretim için ana temalar belirlenmiştir.
- Üslup özellikleri ve görsellerin kullanımı bölümünde içeriğin sunumunda esas alınması gereken ilkeler ele alınmıştır.
- Öğretim programı ve uygulama ile ilgili ilkeler bölümünde ilk dört başlıkta ele alınan ilkeler doğrultusunda geliştirilebilecek bir programın ana hatları belirlenmiştir.

SİYER ÖĞRETİMİNİN AMACI VE KAPSAMI

1

SİYER ÖĞRETİMİNİN AMACI VE KAPSAMI

İslâm, insanın iç huzura ulaşması ve toplumda da barışın hâkim olması için gerekli ilkeleri açıklar. İslâm'ın önerdiği ilkeler iman ve davranış boyutlarıyla birbiriyle uyumlu bir hayat tarzı oluşturur. İslâm'ın önerdiği hayat tarzını yaşayabilmek için dinin doğru anlaşılması gerekir. Dini doğru anlamak Kur'an ve sünneti doğru anlamakla mümkündür. Müslümanların dini anlamada bazı sorunlar yaşadığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu sorunun çözümlerinden biri de Hz. Muhammed'i doğru anlaşılmasını sağlayacak şekilde öğretmekle gerçekleşir. Dolayısıyla siyer öğretiminin amacı, Müslümanların Hz. Muhammed'i öğrenmelerine ve dolayısıyla İslâm'ı doğru anlamalarına katkıda bulunmaktır.

İnsan akıl sahibi olmasına rağmen neden vahye muhatap olmuştur? İnsanın doğruluktan ayrılmaması için bir örnekliğe de ihtiyacı var mıdır? Siyer öğretiminin amacına ulaşması bu soruların cevaplarında saklıdır.

Akıl insana, tercihlerde bulunurken önemli bir kılavuzluk hizmeti verir. Aklın bu kılavuzluğu daha çok duyular yoluyla elde ettiği verileri kullanma konusundadır. Ama insan hayatı sadece duyuların algıladıklarıyla yetinilmeyecek bir muhtevaya sahiptir. Bu sebeple insanı yaratan ve onu en iyi tanıyan Allah, "İnsan, başıboş bırakılacağını ve dilediği gibi hareket edebileceğini mi sanır?" (Kıyamet 75/36) uyarısına insanı muhatap kılmıştır.

Yüce Allah, insanı akıl gibi rehberlik açısından etkili bir yetenek ile yaratmasına rağmen, onun dünya hayatında sadece aklını kullanarak başarılı olamayacağını bildiği için elçileri aracılığıyla gönderdiği vahiylerle ona rehberlik etmiştir. Çünkü insanın kendisinden aşırı taleplerde bulunabilen bir nefsi ve kendisini ayartmayı görev bilen şeytan gibi bir düşmanı vardır. Akıl, kalp, irade, nefis, beden, şeytan..'dan oluşan bir sistemde peygamberin varlığı bu sistemi tamamlayıcı bir unsurdur.

Peygamberin varlığının insan için anlamı, sadece onun için bir rehber olmasıyla sınırlı değildir. İnsan, yeryüzündeki varlığının başlamasıyla birlikte, insan olma halini başka insanlarla birlikte edinir. Peygamber, insanın kendiliğinden olmayışı, kendi başına kalmayışı demektir. Peygamber, insan olmak için gerekli olan "çevre"dir. Âdem'e isimler öğretilmemişken, ne ve kim olduğuna dair hiçbir fikre, etrafındakilere dair hiç bir adlandırma işlevine malik değilken yeryüzüne öylece gönderildiğini bir düşünelim. Bu durumda meleklerin, insanın yaratılacağını duyduklarında verdikleri ilk tepki olan "yeryüzünde kan dökecek bir varlık mı yaratacaksın" (Bakara, 2/30) hükmü doğru olurdu. Peygamber, insan gerçek anlamda 'insan' olabilsin diye vardır. İnsanın yeryüzündeki varlığına dair sistem içerisinden peygamber kavramını çıkardığımızda, insan, şimdi olduğumuz insan olmayacaktır.

Peygamberler Allah'tan aldıkları vahiyleri insanlara tebliğ eden ve bu vahiylerin gerektirdiği şekilde nasıl yaşanacağı konusunda onlara örnek olan seçkin kişilerdir. Peygamberler, aldıkları vahiyleri insanlara bildirmenin ötesinde onları açıklamak, öğretmek ve örnek olmakla görevlidirler. Vahyin açıklanması ve öğretilmesinin iki yolu vardır. Vahiy sözle veya davranışla açıklanır ve öğretilir. Hz. Peygamber de Allah'tan aldığı vahiyleri birlikte yaşadığı insanlara bildirmiş, hem onlara hem de bütün insanlara en güzel ahlâkıyla (Kalem 68/4) örneklik teşkil edecek bir hayat sürmüştür. Tarihte yaşamış şahsiyetler içinde Hz. Peygamber kadar hayatı ayrıntılarıyla bilinen ve sünneti insanlığa miras kalan bir başka şahsiyet yoktur. Yani elimizde iyi bir insan ve iyi bir Müslüman olarak yaşayabilmemizi sağlayacak kadar ayrıntılı bilgilere sahip olduğumuz ve ihtiyacımız olan bir örneklik mevcuttur. Çağımızda insanlığın hayatı anlamlandırmada manevi bir buhran içinde olduğu ve temel insani değerlerde yozlaşma yaşandığı bir gerçektir. İnsanoğlunun sevgi, iyilik, doğruluk, adalet, şefkat ve merhamet gibi temel değerlerle buluşmaya ve bunları hayata geçirmeye ihtiyacı vardır. Kur'an Hz. Muhammed'i bu değerlerin nasıl yaşanabileceğinin örneklerini veren bir elçi ve uyarıcı olarak tanıtır.

Ayrıca İslâm, sadece inançlar ve kişisel ahlâk kurallarından oluşan bir din değildir. İslâm, insan ve toplum hayatını en küçük ayrıntıdan en büyük sosyal olguya kadar düzenleyen, her türlü kişisel ve toplumsal sorunlara çözüm üretebilecek canlılığa sahip bir dindir. Bu sebeple İslâm'ı anlamak ve yaşamak isteyenlerin yüce ahlâka sahip bir peygamberin örnekliğine şiddetle ihtiyacı vardır.

Siyer öğretim alanının belli zaman ve mekânlara sıkıştırılmış olayların yaşandığı bir hayatı anlatan tarihi bilgiler olarak algılanması oldukça sorunludur. Siyer, sadece kronolojik bilgiler ile olayların anlatıldığı bir alan değil, olguların ve Hz. Peygamber'in davranışlarının ardındaki hikmetin irdelendiği ve onun örnek alınmasını sağlayan bir öğretim alanı olmalıdır.

Hz. Peygamber'in hayatı, onun sünnetini de kapsayacak bir programla öğretilmelidir. Ancak bu şekilde, Müslümanları tarihin tozlu raflarında kalan "ölü" bir peygamber anlayışından kurtarıp, peygamberi "yaşayan" ve örnek alınabilecek uyarıcı bir elçi konumuna getirmek mümkün olacaktır.

SİYER ÖĞRETİMİ İÇİN TEMEL YAKLAŞIMLAR

2

SİYER ÖĞRETİMİ İÇİN TEMEL YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde Hz. Peygamber'i konu edinen tüm eğitim etkinlikleri için referans noktası oluşturacak temel yaklaşımlar belirlenmiştir. Bir başka ifade ile çıktığımız yolda bize eşlik edecek ön kabuller ve stratejilerden söz etmekteyiz. Ezber öğrenmelerin ötesine geçerek bu öğretimin çocuk ve gençlerin hayatı için anlamlı olmasına imkân verecek ve onların yüreklerinde peygamber sevgisinin oluşmasına katkı sağlayacak şekilde hareket etmek en önemli çıkış noktaları olmalıdır diye düşünüyoruz. Siyer öğretimi yoluyla çocuk ve gençlerimizin zihinlerinde doğru/sahih bir peygamber tasavvuruna ulaşmalarını sağlamak bir diğer hareket noktası olmalıdır. Kronolojinin nasıl ele alınacağı, ayet ve hadislerin kullanımında dikkat edilecek hususlar, kaynakların seçimi ve gösteriminin nasıl olması gerektiği, mucize ve olağanüstü olaylara, ihtilaflı konulara siyer öğretiminde nasıl yaklaşmak gerektiği vb. belirlenen stratejinin diğer unsurlarını oluşturmaktadır.

1. SİYER ÖĞRETİMİ ÇOCUK VE GENCİN HAYATI İÇİN ANLAMLI OLMALI

■ *Peygamberimizin hayatı çocuk ve gencin dünyasına anlam katan ve onların ihtiyaçlarına yönelik bir yaklaşımla sunulmalı.*

Hz. Muhammed'in hayatını öğrenen bir çocuk veya genç, öğrendiği bilgilerde ya kendinden bir şeyler bulabilmeli ya da öğrendikleri kendisine bir mesaj verebilmelidir. Ele alınan konu ile çocuk veya gencin hayatı arasında bir irtibat kurulabildiğinde öğrenme anlamlı olur.

Örneğin Hicret'in anlatımında, Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in yatağına yatması konusu aynı zamanda insanın inancı uğruna yahut akraba, dost ve arkadaşları için fedakârlıkta bulunması fikri ile ilişkilidir. Bu ilişki gündeme getirildiğinde öğrenmenin daha anlamlı olması mümkün olabilir. Hz. Muhammed'in yeni aldığı ve çok beğendiği bir gömleği kendisinden isteyen bir sahabeye vermesini[1] de fedakârlığın, insanı bir şeye sahip olmaktan daha mutlu edebileceği şeklinde verilebilir.

Konuların öğretiminde verilen örnekler muhatap kitlenin ilgi alanlarına göre belirlenmelidir. Örneğin küçüklere daha çok Peygamber sevgisini hedefleyen, O'nun şefkati, merhameti, çalışkanlığı, doğru sözlü oluşuna dair örnekler; yaş seviyesi ilerledikçe Hz. Muhammed'in insanlarla ilişkileri, ailesi, yakın arkadaş ve akrabaları ile olan ilişkilerindeki örnek olaylar; gençlere ise daha uzak toplumsal ilişkileri dâhil edilerek örnek olarak verilebilir.

1 İbn Kesir, Şemail'ür-Resul, çev. Naim Erdoğan, İstanbul: Temel Neşriyat, 1983, s.78.

■ *Siyer öğretimi Peygamber sevgisi vermeli.*

İman, ahlâk ve fikriyat itibariyle siyer öğretiminden ne fayda umuyorsak bu fayda, Peygamber sevgisi ona eşlik ettiğinde en güzel şekilde mümkün olabilir. Hz. Peygamber'in bizim için rehber ve örnek olabilmesi, onun izinden gitmemiz de O'na olan sevgimizle irtibatlı olarak gerçekleşir. O halde siyer öğretimi yoluyla öğrencilerin bu sevgiyi paylaşmalarına nasıl katkı sağlayabiliriz? Bunun yolu her halde siyer öğretimini severek yapmak ve sevdirerek öğretmeye çalışmaktır.

Hz. Peygamber'i sevmek onu daha iyi anlamayı ve öğrenmeyi sağlar. Sevmek duygusal bir eylemdir. Sadece bilmeye ve anlamaya indirgenemez. Ama sevgi bilmek ve anlamaktan beslenebilir. Peygamber sevgisi de onu bilmek ve anlamaktan beslenmelidir. Çocuk ve gençlerin kendine has duygu dünyaları vardır. Bu nedenle Peygamber sevgisi onların duygularına hitap edebilecek bir anlatımla sunulmalı, verilecek örnekler yaşadığımız çağda, çocuk ve gençleri onu sevmeye yönlendirebilmelidir. Siyer öğretimi "Onu sevmek nedir?" sorusuna doğru cevaplar vermelidir. Hz. Peygamber'i sevmenin, onu ve hayatını doğru anlamak, günlük yaşantılarımızda yaptıklarını örnek almak, hayata ve varlığa onun baktığı vahiy penceresinden bakmak anlamına geldiği mesajı verilmelidir. Peygamber sevgisi ondan hatıra kalan hırka, sakal, kılıç ve diğer eşyalara saygı duymaya indirgenmemeli, bu hatıralara değer vererek onu sevmenin mümkün olduğu algısı oluşmamalıdır. Sahabe onun doğruluğunu, dürüstlüğünü, güvenilir oluşunu örnek alıp onun gibi yaşayarak sevgisini ifade ediyordu. Çocuk ve gençlere de Hz. Peygamber'in ahlâkını örnek alarak onu sevmenin mümkün olabileceği öğretilmelidir.

■ *Hz. Peygamber ve onun kişiliğinde İslâm dini, günümüz gençliğinin felsefi ve toplumsal ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde tanıtılmalı.*

Gelişim dönemlerinin bir özelliği olarak ergenlik dönemindeki gençlerde sosyal sorunlara karşı bir ilgi uyanması görülür. Buna bağlı olarak gençler ekonomi, adalet gibi elzem konular başta olmak üzere toplumsal sorunları irdelemeye başlar. Toplumda gördüğü haksızlık ve adaletsizliklere karşı çözüm üreten fikir ve ideolojilere karşı da bir yakınlık hisseder. Eğer mensubu olduğu din ve ona tanıtılan peygamber bu konuda kendisine bir cevap vermiyorsa kolaylıkla din dışı/karşıtı ideolojilere kayabilir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in örnekliğinde İslâm'ın sosyal sorunlara felsefi yaklaşımı ve pratikteki uygulamaları ile ilgili konular ve örnekler programda yer almalı, etkinliklerle işlenmelidir.

Programda, ders kitaplarında ve ders etkinliklerinde Hz. Peygamber'in zekât ve infak ile ilgili ilkeleri, paylaşmaya verdiği önem ve Müslümanları sürekli bunlara teşvik etmesi örneklendirilmeli, öğretim gerçek olayların hikâye edilmesiyle desteklenmelidir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in ırkçılık, milliyetçilik ve sosyal sınıf farklılaşmasına karşı sözleri ve uygulamaları da bu kapsamda gündeme alınabilir. Mesela bugün, toplumda gelir dağılımında bir adaletsizlik varsa öğretmen derste konuyu gündeme getirebilir,

"Hz. Muhammed bugün yaşasaydı bu soruna nasıl bir çözüm üretirdi?" gibi sorularla onun bu konularda hassas olduğu gerçeğini öğrencilerle paylaşabilir. Fakat bunu yaparken, günümüz gençliğinin felsefi ve toplumsal ihtiyaçlarını gözeterek kuracağımız irtibatlarda kesin yargı bildiren ifadelerden mümkün olduğunca kaçınmalıdır. Çünkü yapacağımız örneklemeler ve uyarlamalar bizim O'nun hayatından aldığımız ilham ile çıkardığımız netice ve öğütlerdir. Farklı zamanlarda farklı tartışma konuları ve farklı ihtiyaçlar gündeme gelir ve Müslümanlar yine onun hayatından ilham alarak meselelerine bakmaya çalışırlar.

■ *Hz. Peygamber'in ve hayatının doğru anlaşılması ve öğrenmenin anlamlı olması için yaşadığı dönem ve toplumdaki nesneler, olaylar ve olgular bugünkü karşılıkları ile açıklanmalı.*

Siyer öğretiminin en önemli amacı yaşayan bir peygamber örneği ortaya koymaktır. Öğrencilerin zihninde bunu sağlamanın bir yolu da onu, yaşadığı zamandaki olay, olgu ve objelerle şimdiki zaman arasında ilişki kurmaktır. Hz. Peygamber döneminde değer ifade eden nesnelerin bugünkü karşılıklarının ne olduğu, onların işlevsel özellikleri dikkate alınarak belirlenebilir. Mesela Hz. Peygamber zamanındaki iyi bir deve veya Arap atının bugün iyi bir otomobile denk geldiğinin öğrenciler tarafından anlaşılması sağlanabilir. Çünkü yaşanılan coğrafyanın şartlarına göre yapısal olarak her ikisinin de fonksiyonel tarafı önem arz eder.

Hz. Peygamber dönemindeki bir takım olay ve olguların bugünkü karşılıkları ifade edilirken önce karşılığı verilen şeyin kendisi ifade edilmelidir ki bir yanlış anlamaya sebep olmasın. Eğer bir karşılık bulunurken, orijinal ifadenin kendisi verilmeksizin karşılığı verilirse bu durum, Peygamber döneminde olmayan şeylerin varmış gibi algılanmasına sebep olabilir. Her olay veya nesnenin karşılığını bulmaya çalışarak zorlama yorumlara da gidilmemelidir.

2. SİYER ÖĞRETİMİ ÇOCUK VE GENÇLERİN ZİHNİNDE HZ. PEYGAMBER İLE İLGİLİ BİR TASAVVUR OLUŞTURMALI

■ *Siyer öğretimi öğrencilerde doğru bir peygamber tasavvuru oluşmasına katkı sağlamalı.*

Yerleşik anlatımlarda her bilgi alanı kendine göre bir peygamber tasavvuru ortaya koymaktadır. Mesela hadis ilmiyle uğraşanlar sürekli konuşan, tasavvuf ile uğraşanlar gece gündüz ibadet eden, tarih ilmiyle uğraşanlar ise sanki her an savaşta veya seferde bir peygamber tasavvuru ortaya koyarlar. Hâlbuki bunlar, Hz. Muhammed'i sadece bir yönüyle değerlendirmekten kaynaklanan anlama ve anlatma sorunlarıdır. Siyer öğretiminde Hz. Muhammed her yönüyle ele alınmalı ama gerçek hayatında hangi konulara daha fazla yer verdiyse siyer öğretim programında da o konulara daha fazla yer verilmelidir.

Doğru bir peygamber tasavvuru oluşturabilmek için, Hz. Peygamber'in öncelikle İslâm öncesi ve ardından peygamberlik hayatı gerçekçi bir şekilde ele alınmalıdır. İnsan ve peygamber olarak içinde yaşadığı toplumun kendisiyle ilgili tutumları, O'nu nasıl tanıdıklarının müspet ve menfî yönlerini gösterir. Dürüstlüğü, sadakati, yardımseverliği vb. peygamberlik öncesi toplumun ittifakla kabul ettiği meziyetleri O'nu doğru olarak tanımada bir ölçüt idi. Ancak peygamber olmasıyla başlayan süreçte toplumda birden algı değişikliğinin olduğu bilinmelidir. Kişilik, ahlâk ve erdem olarak en üst seviyede bilinen Muhammedü'l-Emin yeni bir tanımlama ile yalancı, sihirbaz, şair gibi yaftalamaların muhatabı olmuştur. Oysa O'nun kişiliğinde çifte karakterlilik olmadığı malumdur. Burada verilecek olan peygamber tasavvuru, hem İslâm öncesi, hem de peygamber olmasıyla devam eden hayatı; göründüğü gibi olan olduğu gibi görünen bir kişilik olarak takdim edilmelidir. Bu manada verilecek olan tasavvur gerçekçi ve hayatın içinde var olan bir peygamber olmalıdır. Zaman zaman siyer dışında peygamber anlatımı yapan disiplinler, ulaşılmaz, toplumdan soyutlanmış hayatın gerçeklerine uzak veya münzevî bir peygamber tasavvuru ortaya koyma gayreti içindedirler. Burada esas olan Kur'an'ın ve Sünnetin anlattığı peygamber tasavvuru olmalıdır.

■ *Kur'an'ın anlayışına aykırı peygamber anlatımından sakınılmalı.*

Hiç şüphesiz ki Hz. Peygamber'i en doğru anlatan kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an Hz. Peygamber'i anlatırken onun hayatını bir bütün olarak vermez. Olaylar ve gelişmeler çerçevesinde anlatımlarda bulunur. Siyer anlatımında esas olan Kur'an'ın tanımladığı şekilde ve onun ruhuna uygun olarak Hz. Peygamber'i anlatmaktır. Hz. Peygamber'in hayatı Kur'an'ın canlı olarak yaşanmasıdır. Hz. Aişe'nin "Onun ahlâkı Kur'an idi"[2] sözü de aynı hususu vurgular. Özellikle peygamber tasavvuru bakımından Hz. Muhammed'e nasıl bakmamız gerektiği konusunda ana kaynağımız Kur'an-ı Kerim'dir.

Peygamber tasavvuru Hz. Muhammed'in peygamberlik yönü ve insani yönü olmak üzere iki temel boyutu içerir. Bunlarla ilgili doğru bir yaklaşım ortaya koyabilmek için Hz. Peygamber'in insanüstü bir varlık olarak düşünülmesine neden olacak anlatımlardan uzak durmak gerekir. Kur'an-ı Kerim'in "De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilâhınızın bir tek İlâh olduğu vahiy olunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan mağfiret dileyin. Ortak koşanların vay haline!" (Fussilet 41/6) ayetiyle ortaya konan yaklaşım siyer öğretiminde temel bir ilke olmalıdır. Hz. Peygamber'in hayatında vahiy almak, onu tebliğ ve temsil etmek dışında insana ait olmayan bir unsurun olmadığı gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Hz. Peygamber özel muamele istememiş ve görmemiş, herkes gibi davranmıştır. Bu gerçek, siyer öğretiminde konu edilmelidir. Mesela, Peygamberimizin bulunduğu yerde kendisi için ayağa kalkılmasını istememesi ve kendisine uzun, övgülü hitaplar yapılmasını yasaklaması örnek olarak verilebilir.

2 Buharî, el-Edebü'l-Müfred, 99.

■ *Siyer öğretimi, Hz. Muhammed'i yaşadığı zamana sıkıştırmayıp, şimdiki zamanda yaşayan bir peygamber olarak tanıtacak yaklaşıma sahip olmalı.*

İslâm nasıl evrensel bir din ise Hz. Muhammed de evrensel bir peygamberdir. O'nun söz ve fiilleri nasıl kendi zamanında insanların bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarına çözüm üretmiş, örnek olmuş ise zamanımızda da aynı işlevi yerine getirebilecek bir niteliğe sahiptir. Ancak Hz. Peygamber'in evrenselliği onun yaşadıklarını taklit etmekle değil onu örnek almak, onun ilkelerini ve değerlerini uygulamakla geçerliliğini koruyabilir.

Hz. Peygamber'i geçmişte yaşamış bir kişi olarak tümüyle tarihsel bir anlatı ile ele almak, onu yaşadığı dönemle sınırlayarak anlatmak olur. Hâlbuki Kur'an bize evrensel bir peygamberi anlatır, O'nu en güzel örnek olarak takdim eder. İnsanlığın problemleri için getirdiği temel çözümler bugün de geçerliliğini korur. Bu fonksiyonu işletebilmek için bizim sürekli olarak, "Onun hayatında geçen olaylardan bugün biz nasıl bir örnek çıkarabiliriz?" sorusu üzerinden hareket etmemiz gerekir.

■ *Hz. Muhammed her zaman ve her mekânda örnek alınabilecek evrensel mesajlar veren bir peygamber olarak anlatılmalı.*

Hz. Peygamber'in yaşamında ortaya koyduğu örnekler her zaman ve mekânda uygulanabilir niteliktedir. Bunun için onların arka planındaki ilkeleri görmek ve anlamak gerekir. Yaşadığı kültür ve coğrafya gereği yaptıkları yerel ve tarihsel özellikler içerse de onların ilkeleri evrensel olarak tanımlanabilir. Mesajları başka din ve kültürlerden olanlara da hitap eder. Hak, hukuk, adalet, ticaret ilkeleri, çevre sorunları, diğer inanç sahiplerine hoşgörüyle davranma, kadın-erkek-çocuk hakları, savaş hukuku, emek, özgürlük, insan hakları kavramlarına dair getirdiği ilkeler başka din ve kültürden olanlar için de geçerlilik arz eder. Peygamber'in anlatımında onun gösterdikleri ve öğrettiklerinden evrensel mesajlar çıkarılmalı ve bu mesajlar farklı konuların anlatımında örneklerle işlenmelidir. Hz. Muhammed'in, mesajları inanan-inanmayan herkes için anlam ifade eden bir peygamber olduğu fikri, peygamber tasavvurunun önemli bir boyutudur.

■ *Siyer öğretimi Hz. Muhammed'i, insanı kişilik düzeyinde, toplumu ahlâki düzeyde yeniden inşa eden bir peygamber olarak tanıtmalı.*

Peygamber imajı içerisinde Hz. Muhammed'in kişiler ve toplum üzerinde gerçekleştirmiş olduğu değişim de yer almalıdır. Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderildiği zaman dilimi ve toplum kesimi, yapısı itibariyle cahiliye dönemi olarak isimlendirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerif ve sahabelerin sözlerindeki ifadeyle Arapların İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî dönemdekilerden ayırmak için bu kavram kullanılmıştır. Bu dönemin bu adla isimlendirilmesine sebep olan hususlar bilgisizlik, şirk, putperestlik, kabile asabiyeti, zorbalık, zulüm, haksızlık, adaletten,

sulh ve nizamdan yoksunluk, çapulculuk, insan haklarını çiğnemek, insanların soylarından dolayı ayıplanması veya üstün görülmesi, çocukları öldürmek, kız çocukları toprağa gömmek, vahşiyâne hareketler, kan davası, içki, kumar gibi davranışlardır.[3] Hz. Peygamber'in mücadelesi bu çerçeve üzerine oturtulduğunda toplumsal dönüşmeyi nasıl gerçekleştirdiği daha iyi anlaşılır. İsmi cehaletle anılan bir toplumdan saadet asrı toplumu denilen yeni bir neslin hayat bulması önemlidir.

Burada peygamber imajı kapsamında Hz. Peygamber'in topluma liderlik vasfı da kendisini göstermektedir. O, halkla iç içe yaşayan ve toplumsal hayatı yönlendiren bir peygamberdir. Fakat onun liderliğinde kendini üstün görme, halktan ayrı yaşama, gücün üstünlüğüne dayanma, lüks ve israfa dalma gibi diğer liderlerin hemen hepsinde görülen olumsuz yaşantıların olmadığı vurgulanmalıdır. Kendisinden korktuğunu anladığı bir kişiye söylediği "Arkadaş titreme. Ben bir hükümdar değilim. Ben Kureyş'ten kuru ekmek yiyen bir kadının oğluyum!"[4] sözü veya sahabe ile birlikte bulunduğu bir ortama gelen bir yabancının "Bu kavmin efendisi kimdir?" diye sorduğunda verdiği "Milletin efendisi, onlara hizmet edendir."[5] cevabı gibi söz ve uygulamaları etrafında Hz. Peygamber'in liderliği ve devlet yönetimine bakışı açıklanmalıdır.

3. SİYER ÖĞRETİMİNDE AYET VE HADİSLERİN KULLANIMINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

■ *Siyer öğretiminde Kur'an'dan istifade edilmeli.*

Hz. Peygamber'in hayatını anlatırken ele alacağımız pek çok konu hakkında Kur'an-ı Kerim'de ayetler bulunmaktadır. Bunları Kur'an-ı Kerim eşliğinde ele almak hem daha doğru bir siyer anlatımı anlamına geleceği gibi, Kur'an'ın anlamının öğretimi için de önemli bir imkân doğurur. Hz. Peygamber'in beşeri yönü, ayrıcalıklı konumu, peygamberliği, yetki ve sorumlulukları, yalnızca Allah'tan aldığı talimata uyma yükümlülüğü, Allahtan aldığını iletme ve hakikati duyurma (tebliğ) görevi, uyarma (inzar) ve müjdeleme (tebşir) görevi, Müslümanların Hz. Peygamber'e itaat yükümlülüğü, Peygamber'in kendisinden istenen mucizeler, İsra hadisesi, Peygamber'in aile hayatı ve eşleri, kendisine yönelik uyarılar ve teselliler, kendisinin ve Müslümanların mücadeleleri, Hicret öncesi dönemde kavmi ile ihtilafı, Habeşistan'a hicret, Mekke'de ehl-i kitap ile ilişkiler, Medine'ye hicret, Muhacirler ve Ensar, hicret etmeyenler ve Mekke dönemi münafıkları, hicret sonrası dönemde Hz. Peygamber'in Müslümanlarla ilişkileri, Müslümanların Medine'deki durumu ve Hz. Peygamberle ilişkileri, münafıkların durumu, bedeviler, ehl-i kitap ve müşriklerle ilişkiler, Bedir, Uhud, Hendek savaşları,

3 İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s. 42.

4 İbn Mace, Et'ime, 30.

5 Deylemî, Müsned, II, 324.

Hudeybiye antlaşması, Mekke'nin fethi, Mekke fethi sonrası savaşlar, Huneyn, Tebük seferleri, dinden çıkma (irtidad) hadiseleri Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir ve yeri geldikçe konuları Kur'an'ı Kerîm'den ilgili ayetlerle birlikte ele almaya önem verilmelidir.

■ *Hz. Peygamber'in hayatının anlatımında ayet ve hadislerin kullanım ilkeleri belirlenmeli.*

Bu ilkeler şunlar olabilir:

- Konuyla ilgili ayetlerin seçiminde öğrenci yaş düzeyleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- Eğer ayet ve hadislerde verilen bilgilerin konuyla doğrudan bir ilgisi yoksa ve yaş düzeyi itibariyle öğrencinin dini hayatına bir katkıda bulunmayacaksa bu bilgiler verilmemelidir. Örneğin savaş ganimetlerinin taksimindeki Kur'an'da verilen oranların ifade edilmesi gerekli değildir.
- Konu anlatımında ayetlerin ve hadislerin bütününü vermeye her zaman gerek yoktur; konu ile ilgili bölümünün verilmesi yeterlidir. Çünkü muhatabımız ayetin veya hadisin bütününü anlayacak yetişkin bir kişi değildir.
- Ayet meallerinin dili üzerinde yaş gruplarına göre gerekli olduğunda bir tasarrufta bulunulabilir. Ayetlerden anlaşılanı biraz daha farklı bir üslupla anlatmak mümkün olmalıdır.
- Meal seçiminde ilmine ve samimiyetine güvenilir din bilginlerinin yaptığı çalışmalardan konuyu en güzel ifade eden mealler seçilebilir. Bir çalışmada tek bir meal kullanmak yerine bir ayet bir mealden, bir başkası diğer bir mealden verilebilir.
- Ayet meali doğrudan verilecekse tırnak işareti içerisinde, doğrudan verilmeyecek, anlam olarak verilecekse tırnak işareti kullanmadan, öğrencinin düzeyine uygun bir anlatımla verilmelidir.
- Ayet ve hadislerin aktarımında din dilini gerektiren kavramlar kullanılmalı, gerekiyorsa bunların açıklaması dipnotta verilmelidir. Ayetin dilini anlaşılır kılmak için yapılan tasarruf din dilini zedelememelidir. (Örneğin "haram" yerine "kötü işler" kavramını kullanmak gibi.)

4. KRONOLOJİNİN SUNUMUNDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

■ *Tarihi bilgilerin sunumu, Hz. Peygamber'in örnekliğinin anlatımının önüne geçmemeli.*

Kronoloji, tarihî olayların rakamsal anlatım sıralamasıdır. Hz. Peygamber de tarihî bir kişiliktir, tarihçilik adına kaydı tutulan önemli olayların vukuunu gerçekleştirmiştir. Fakat aynı zamanda Allah tarafından gönderilen bir peygamberdir. Önemine binaen tarihi bilgi olarak anlatılan olayların gerçekleşmesinde peygamberlik vasfı öne çıkar.

Zira onun bir peygamber olarak hayatı hem Kur'an, hem de sünnetle kayıt altına alınmıştır. Asıl olan burada Kur'an ve sünnetin anlattığı toplumu dönüştürücü örnek davranışlarının öne çıkarılmasıdır. Siyer, Hz. Peygamber'in hayatının bütününü kapsayan bir ilim dalıdır.

Eğitim ve örnek alma kastıyla Hz. Peygamber'in hayatının anlatımı tarihi bilgi ağırlıklı olmamalı, onun örnekliğini öncelemelidir. Bu bağlamda siyer öğretiminde iki farklı yol izlenebilir. Birincisi kronoloji ile birlikte Hz. Peygamber'in örnekliğini vermek. Bu yöntemin en faydalı yönü öğrencileri sadece tarihi bilgilerin anlatımı sıkıcılığından kurtarmak ve daha ilgi çekici bir ders oluşturmaktır. Ayrıca tarih bilgisi ile birlikte örneklik birleştirildiğinde daha anlaşılır ve öğretici olabilir. Diğer bir yöntem de kronoloji ile Hz Peygamber'in örnekliğinin anlatımını birbirinden ayırmaktır. Ancak bu yöntemle tarih bilgisi ile örneklik bilgisi ayrışır, bu nedenle de Hz. Peygamber'in hayatının tüm yönleriyle bir bütün olarak öğrenilmesi ve anlatılması zorlaşabilir. Fakat bu yöntemde belirli konularda müstakil ve derli toplu bilgi verme imkânı vardır.

Kanaatimize göre her iki yöntemin olumlu yönlerini muhafaza edip, olumsuz yönlerini de bertaraf ederek bu iki yöntemi birleştiren bir yol takip edilebilir. Burada, birinci yöntemde olduğu gibi kronoloji ile birlikte olay ve olgulardan çıkarılabilecek ilkeler ve alınabilecek örneklikler verilir fakat ondan farklı olarak bu oldukça kısa ve özet bir şekilde yapılır. Kronoloji ile birlikte Hz. Peygamber'in örnek davranışlarına yer verileceği için kronolojinin işlendiği ünitelere biraz daha fazla zaman ayrılır. Ayrıca ikinci yöntemde olduğu gibi kronolojiden ayrı olarak belirli konular için başlıklar açılır ve örneklikle ilgili konular daha geniş bir şekilde bu başlıklar altında işlenir. Böylece siyer öğretimi öğrencilere sıkıcı gelebilecek salt kronolojik bilgi yoğunluğundan kurtulmuş olduğu gibi örneklik konuları da ayrıntılı olarak işlenmiş olur.

■ *Siyer anlatımı kısa bir peygamberler tarihiyle başlatılmalı.*

Siyer anlatımı peygamberler tarihiyle başlatılmalı, akıl ve vahiy kavramları çerçevesinde peygamberlere olan ihtiyaç dile getirilmeli, Hz. Muhammed'in gelişiyle Müslümanların dünya tarihine katkısı ifade edilmeli Peygamberimizin geldiği ortam ve ona olan ihtiyaç ile kronoloji başlatılmalıdır. Önceki peygamberler ve mücadelelerinin kısaca verilmesi, Peygamberimizin mücadelesini doğru bir zeminde ele almayı sağlar. Hz. Peygamber'in önceki peygamberlerle ilgili söz ve açıklamaları, Hz. İbrahim ve Hz. Musa'ya atıfları bu kapsamda ele alınabilir. Peygamberimizin geldiği ortam, ona olan ihtiyacın bir göstergesi olmak maksadıyla ele alınır. Mekke ve Kâbe'nin tarihi Hz. İbrahim ve Hz. İsmail ile birlikte, onların hayatından kesitlerle birlikte sunulabilir.

■ *Tarihi olay ve olgulardan çıkan sonuçlar günümüze evrensel ilkeler olarak taşınmalı.*

Kronolojide olayların akışı içerisinde bunların nasıl yorumlanabileceğiyle ilgili bakış açıları da verilebilir. Mesela Bedir savaşından sonra ortaya çıkan savaş hukukunun çağımızda nasıl olması gerektiği üzerinde öğrencileri düşündürmek gibi. Bu etkinlikte

öğrencilerle bugünün teknolojik imkânları ile yapılacak bir savaşta bir Müslümanın neleri yapmaya hakkı olup olmadığı veya dikkat etmesi gerektiği gibi hususlar öğrencilerle irdelenebilir. Yani Hz. Peygamber'in savaş hukukunu da evrensel boyutlarıyla yorumlayıp çağımızda olası savaşlarla ilgili projeksiyonlar yapıp Müslümanların nasıl davranması gerektiği konusunda ilkeler çıkarılabilir.

Elbette Hz. Peygamber'in hayatında yaşanan her olaydan zamanımız için evrensel bir ilke çıkarmak gibi zorlama anlatımlara başvurulmamalıdır. Bu konuda yapılacak bir zorlama onun yaşantısındaki gerçek evrensel nitelikteki ilkelerin değerinin zayıflamasına yol açabilir. Bu bağlamda her tarihsel olaydan bir örneklik çıkarmak ve buna programda yer vermek gerekli olmamalıdır. Yaş seviyesi ve bir ihtiyaca cevap verme durumu eleme kriteri olarak işlev görebilir.

■ *Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önceki yaşantısı o peygambermiş gibi anlatılmamalı.*

Peygamberimizin peygamber olmadan önceki yaşantısı o toplumda yaşayan bir insan olarak verilmeli, daha peygamber olmadan peygambermiş gibi anlatılması tercih edilmemelidir. Çünkü bu anlatım vahyi ve vahiyden sonra Hz. Peygamber'in tebliğini, temsil sorumluluğunu ve mücadelesini değersizleştirebilir.

Hz. Peygamber'in seçilmişliği, doğuştan peygamber olmak şeklinde sunulmamalıdır. Doğumu esnasında vuku bulduğu anlatılan İran'da Kisra'nın sarayının sütunlarının yıkılması, Sava gölünün batması, Mecusilerin tapındıkları yıllardır yanan ateşin sönmesi, veya on iki yaşında iken amcası Ebu Talib ile Suriye yolculuğu esnasında bir bulutun kendisini gölgelemesi; Rahip Bahira olayı, çocukluğunda kalbinin yarılması hadiselerinin vurgulanması böyle bir fikrin oluşmasına sebep olabilir. Bunun yerine Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önceki yaşantısı ve ahlâki durumu ve Mekke toplumundaki yeri anlatılabilir. Hz. Muhammed peygamberliğine kadar düzgün bir hayat yaşamış ve içinde yaşadığı toplum O'nu "Muhammedü'l-Emin" olarak adlandırmıştır. Onun peygamberlikten önceki hayatı da sonrasında olduğu gibi temizdir. Hılfu'l-Fudul'da yer alması insanî bir erdemlilik gereğidir ve burada başkaları da vardır. Kâbe hakemliği kendi talebi değildir. Bu olaylar onun peygamberliğinin bir gereği olmamakla birlikte peygamberliği öncesinde böyle bir hayat yaşamış olması anlamlıdır. Bu konuda ilk vahiyden hemen sonra Hz. Hatice'nin onu teskin için söylediği "Allaha yemin ederim ki, hiç bir vakit, Allah, seni utandırmaz. Çünkü sen, akrabana bakarsın, borçluların borçlarını verirsin, fakirlere yardım edersin, misafirleri ağırlarsın, doğruları desteklersin, muhtaçların ihtiyacını hafifletirsin!"[6] sözleri üzerinden hareket edilmesi uygun olur.

Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önceki yaşantısı anlatılırken Hz. Peygamber'in vahye hazırlandığı da ifade edilmelidir. İlgili ayetle birlikte Hira dağındaki tefekkürü örnek olarak verilebilir.

6 Tecrid Tercemesi, c. 1, s. 10, Sahîh-i Buhârî, Asrı Seâdet, c. 2, s. 872.

■ *Müşrikler, onların olumsuz davranışları ve her tür haram işlerin anlatımında dikkatli olunmalı.*

Hz. Peygamber'in vahiy almaya başladığı dönemde müşriklerin olumsuz davranışları ve özellikle Cahiliye döneminin anlatımı, Hz. Muhammed'in peygamberliğini anlamak bakımından önemlidir. Arapların çirkin davranışları (Mesalibü'l-Arab) olarak anılan uygulama biçimleri arasında temel insan haklarına dahi riayet edilmiyor oluşu, gece baskınları ile ele geçirilen hür insanların köleleştirilmesi, mal olarak alınıp satılması, asilzâde olmayan kadınların ve cariyelerin kötü durumları, nikâh konusundaki uygunsuz uygulamalar, eşlerin değiştirilmesi, süreli nikâh uygulaması, çirkin işlerle maruf kadınların evlerini alametle belirleyip doğan çocuğunu evine gelen her hangi bir erkeğe nisbet etmesi, zina, içki, ihtikar, kumar, putlara tapma, Kabe'yi çıplak tavaf etme, iftira atma, adam öldürme, kayırmacılık sayılabilir.

Fakat kötülüğü ve kötü davranışları anlatmak, muhatabımız çocuklar ise üzerinde daha hassasiyetle durmayı gerektirir. Kimi zaman sadece yapılan kötülüğü dile getirmek, vurgulamak düzeyinde kalır. Amaç, nihayetinde iyi ve doğru olanı göstermek ise bu mesaj, kötülüğü anlatmanın gölgesinde kalmamalıdır. Maalesef günümüzdeki çalışmaların bir kısmı olumsuz örneği anlatmak düzeyinde kalmakta, yani neticede sadece kötülüğü anlatmış ve göstermiş olmaktadır. Bir kötülükten söz edilecekse İslâm ile ona getirilen çözüm ve örnek davranış da zikredilmelidir. İslâm'dan önceki dönemin ahlâki yapısı tanıtılırken İslâm'ın bir Müslüman'a kazandırmak istediği şahsiyet özellikleri de konu edilmelidir. Bunun için Cahiliye dönemi insanlarının tutum ve davranışları ile Müslümanlardan istenen tutum ve davranışlar karşılıklı incelenebilir, Müslümanların hayatlarından İslâm öncesi ve sonrasını içeren kesitler ve kendi anlatımlarından örnekler verilebilir. Örneğin Cafer-i Tayyar'ın kendilerini Habeş Kralı Necaşî'ye anlatırken yaptığı konuşma, Hz. Ömer ve Hz. Halit b. Velid'in hayatlarından kesitler gibi kalıyor. Büyük sahabelerin bir kısmının önceden müşrik/kâfir oldukları, hatta yıllarca Hz. Peygamberle mücadele ettikleri anlatılarak İslâm'ın umut ve affın dini olduğu, insanların geçmişine bakmamak gerektiği vurgulanabilir. Müşriklerin Müslümanlara yaptığı baskı ve işkencelerin anlatımında da dikkatli olunmalı, kendinden olmayanlara karşı bir Müslüman'ın nasıl davranması gerektiği İslâm'ın getirdiği çözüm önerileri ile birlikte verilmelidir.

■ *Siyer konularında olay ve olgularla ilgili yerleşmiş yanlış kanaatler tespit edilmeli, bunlar doğru bilgiler verilerek öğretilmeli.*

a) Cahiliye döneminin özellikleri doğru öğretilmeli.

Yerleşik anlatımlarda cahiliye dönemi ve o dönemde yaşayan insanların davranışları abartılı bir şekilde yerilmektedir. Bu dönemde toplumu, "bilgi sahibi olmayan" anlamında cahil insanların oluşturduğu izlenimi verilmektedir. Oysa cahiliye kelimesiyle; tevhidden uzak, atalarından kalma dini sorgulamadan ona körü körüne inanan insanların olduğu, kötülüklerin çok yaygınlaştığı, köle ticaretinin yaygın olarak yapıldığı,

kadınlara değer verilmediği, kan davaları ve kabile taassubunun savaşlara sebep olduğu bir dönemin anlatılmak istendiği öğretilmelidir. İslâm'dan önce Mekke'nin bir köy değil, zamanında bölgenin en önemli şehirlerinden biri olduğu (Şûra 42/7), kabilelerin görev ve sorumlulukları paylaşarak şehri yönettiği, insanların taş veya kerpiçten yapılmış evlerde yaşadıkları, şiir ve söz söyleme sanatının ve ticaretin oldukça gelişmiş olduğu bir şehir olarak tanıtılmalıdır. Cahiliye döneminin kendi anlayışına göre erdem ifade eden uygulamalarının olduğu da -yaş/sınıf düzeyi gözetilerek- ele alınmalıdır. Mesela düşman dahi olsa bir kabileden kendi kabilesine sığınan insana koruma sağlanması gibi Fezailü'l-Arap olarak bilinen örnek davranışlar dile getirilmelidir.

b) Putperestlik doğru tanımlanmalı.

Yerleşik anlatımlarda Mekke toplumunun Allah inancından bahsedilmemesi ve Allah'a değil de onun yerine kendi elleriyle yaptıkları heykellere taptıkları şeklindeki anlatımlar sorunludur. Nitekim Kur'an-ı Kerîm, Mekkelilerin İslâm'dan önce Allah'a inandıklarını açıkça ifade eder (Lokman 31/25). Mekke toplumu çoğunlukla yaratıcı, üstün bir güç olarak Allah'a inanıyor ama onun eşi ve benzerleri olduğunu, bütün işleri Allah'ın yapmadığını, bazı işleri eş, benzer veya ortak olarak kabul ettikleri diğer tanrıların yürüttüğünü söylüyorlardı. Bu anlamda Mekke'de çok tanrıcı bir anlayış vardı.

Mekke toplumunun inanç sistemi insanın doğrudan Allah'a ulaşamayacağı, bu sebeple de bir aracıya ihtiyaç olduğu düşüncesi etrafında şekillenmişti. Hz. Muhammed bu inanç sistemini tevhid inancıyla değiştirme mücadelesi vermiştir. Bugün, tevhid inancına aykırı batıl inanç ve uygulamalar vardır. Hz. Peygamber'in bu konudaki mücadelesi bugünkü sorunlara çözüm için örnek olarak verilebilir.

c) Kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi konusunun sebep ve sınırları iyi belirlenmeli.

Yerleşik anlatımlarda Mekke toplumunda kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi yaygın bir davranış olarak anlatılır. Hâlbuki bu yaygın olmayan bir uygulamaydı. Kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesinin sebepleri de doğru açıklanmalıdır. Yerleşik anlatımlarda kız çocukların uğursuz sayıldıkları ve değer verilmediği için bu muameleye tabi tutuldukları anlatılır. Oysa sebepler biraz daha farklıdır. Mekke önemli bir ticaret yolu üzerinde, inanç turizminin yoğun olarak yaşandığı bir şehirdi. Bu sebeple, çok sayıda yabancının gelip geçtiği ve konakladığı bir yer olan Mekke'nin kenar mahallelerinde yaygın olarak fuhuş yapılmaktaydı. Anne babalar, kız çocuklarının büyüdüğünde bu bataklığa düşmesine vicdanları razı olamayacağı düşüncesiyle onları diri diri gömmeyi daha uygun görüyorlardı. Konar-göçer yaşayan çöl Araplarında ise ani baskınlar sonucu kızların köleleştirilip cariye olarak satılması ve silah kullanamamaları, onları gözden çıkarmaya yol açan endişelerdendi.

Kızların kardeşler sayılarak sayılmamasının bazı yörelerimizde hala geçerli olması hatırlatılarak İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in soruna getirdiği çözüm yöntemlerinin, bugünün sorunlarının çözümünde kullanılması gerektiği vurgulanmalıdır siyer öğretiminde

cahiliye döneminde kız çocuklarına karşı yapılan uygulamaların benzerlerinin günümüzde yaşandığı veya yaşanabileceği gündeme getirilebilir. Örneğin Hz. Peygamber'in kız çocuklarının okula gönderilmemesi, zorla evlendirilmesi ve mirastan mahrum bırakılması gibi konularda tavrının ne olacağı sorusu etrafında bir düşünme faaliyeti yapılabilir.

5. KAYNAK KULLANIMINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Hz. Peygamber'in anlatımında kaynakların sahihliği konusunda ilkeler belirlenmelidir. İlgili hadislerin seçiminde uydurma ve zayıf hadislere yer verilmemeli, itikadi konularda ahad haberlerin kullanımında dikkatli olunmalı ve israiliyyat bilgisi kullanılmamalıdır. Hadis külliyatımızda öncelikle Kitabü's-Siyer adında ayrı bölümlerin bulunduğu bilinmeli, bu bölümlerden istifade edilmeli, herhangi bir konuyla ilgili alınan hadisin şerhine de bakılmalıdır.

■ *Kaynak eserlerin seçiminde*

Kaynakları, siyer ve hadis kaynakları olmak üzere ikiye ayırmalı, siyer kaynaklarını bir hadis kaynağı gibi görülmemeli ve dikkatle seçilmelidir. İtibar edilebilecek bazı siyer kaynakları: İbn İshak, es-Sire; İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye; İbn Sa'd, et-Tabakat; İbnü'l-Esir, el-Kamil fi't-Tarih; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi; Mevlana Şibli Numanî, Sîretü'n-Nebi; en-Nedvî, es-Siretü'n-Nebeviyye; İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı; Afzalurrahman, Siret Ansiklopedisi; M. Yaşar Kandemir, Peygamberimin Sevdiği Müslüman.

Hadis kaynaklarında bulunan tüm malzeme kullanılmamalı, çocukların seviyesi ve konu sınırlamaları göz önünde bulundurulmalıdır.

Hadislerin seçiminde fiili sünnetlerin yoğun olduğu hadisler (sözlü sünnetlere nazaran) daha fazla dikkate alınmalıdır. Hz. Peygamber'in uygulamalarını haber veren bilgilerin kullanılmasına -davranış kazandırmadaki etkileri daha yüksek olduğu için- gayret edilmelidir.

■ *Kaynak gösteriminde*

Ortaokul yaş düzeyinde kaynaklara ait dipnotlar bölüm sonu yahut kitap sonunda verilip, lise seviyesinde ise sayfa altı dipnotları kullanılabilir.

Bilinen ve ihtilaflı olmayan konularda kaynak gösterilmesi şart değildir. Aynı konu farklı kaynaklarda geçiyorsa alınan, kullanılan temel kaynağın referans gösterilmesi yeterli olacaktır.

6. SİYER ÖĞRETİMİNDE MUCİZELER VE OLAĞANÜSTÜ OLAYLARIN ELE ALINMASI

Hz. Peygamber'in hayatının ve mücadelesinin anlatımında onun bir insan ve bir beşer olduğu gerçeğinden herhangi bir ödün verilmeden konular anlatılmalıdır.

Bu Kur'an-ı Kerim'in bir ilkesidir. Konu ile ilgili "De ki: Ben ancak sizin gibi bir insanım, bana ancak ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahiy olunuyor…" (Kehf 18/110) ayeti esas alınmak suretiyle, İsra suresinin 88-96. ayetleri[7] gündeme getirilmeli ve öğrencilerin bunlar üzerinde düşünmesini sağlayacak etkinlikler düzenlenmelidir. Ayrıca diğer peygamberlerle ilgili; Mü'minun suresi 23/24[8], Tegabun suresi 64/6. ayetler[9] konunun verilmesinde esas kabul edilmelidir.

Hz. Peygamber'in hayatı anlatılırken olağanüstü olayların verilmesinde haberin sıhhatine dikkat edilmelidir. İsra gibi Kur'an-ı Kerim ile sabit olan olağan üstü olayların dışında, mütevatir derecesine ulaşmış haberler konu edilebilir. Ancak bu şartları taşımayan haberler verilmemelidir.

■ *Siyer öğretiminde mucize kavramı verilmeli, mucizenin ne olduğu anlatılmalı.*

Mucize, peygamberlik kavramı anlatılırken onunla ilişkili olarak mutlaka gündeme gelecek bir konudur. Peygamberlikle ilgili olarak mucize insanların benzerini meydana getirmekten aciz kalacakları, adetin hilafına ve tabiat kanunlarının aksine olarak ve meydan okuma üslubu ile zuhur eden harikulade olaylardır. Nübüvvet davasını ispat için peygamber elinden çıkan olağanüstülükler aslında Allah'ın fiilidir. Peygamber mucizesi denilmesi mecazidir. Peygamber'e verilen mucizeler, bir yönüyle imanın temel esaslarından olan nübüvvetle, diğer yönüyle de vahiy ile alâkalıdır. Bu manada Hz. Peygamber'in getirdiği en büyük mucize Kur'an-ı Kerim'dir.[10] Hz. Muhammed'in

---

7 De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler. Muhakkak ki biz, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler. Onlar: «Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın. Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin. Yahut da altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız.» De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim. Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf, «Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?» demeleri engellemiştir. Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik. De ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir. Zira O, kullarını hakikaten bilip görmektedir.

8 Bunun üzerine, kavminin inkarcı ileri gelenleri şöyle dediler: «Bu, sadece sizin gibi bir beşerdir. Size üstün ve hâkim olmak istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) isteseydi, muhakkak ki melekler gönderirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.»

9 (O azabın sebebi) şu ki, onlara peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi, fakat onlar: Bir beşer mi bizi doğru yola götürecekmiş? dediler, inkâr ettiler ve yüz çevirdiler. Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Allah zengindir, hamde lâyıktır.

10 "Dediler ki: 'Ona, Rabbinden mucizeler indirilseydi ya!' De ki: 'Mucizeler ancak Allah katındadır ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım" (Ankebut 29/50)

davet sürecinde özellikle müşriklerin kendisinden istedikleri öncelikli talep mucize olmuştur. Oysa Hz. Peygamber en büyük mucize olan Kur'an'ı kendilerine okuyarak, onda anlatılan ve işaret edilen hakikatlere ve kâinatta var olan olaylara dikkat çekmeye çalışmıştır. Bütün bunlara rağmen kendisinden bir olağanüstülük isteme ısrarına devam etmişleridir.

Müşriklerin her defasında Hz. Peygamber'den olağanüstü olaylar istemesine rağmen, Allah'ın onların dikkatini Kur'an'a yöneltmesi bizim için de hareket noktası olmalıdır. Yerleşik anlatımlarda geçen mucizevi olayların anlatımında bilgilerin sıhhatine dikkat edilmelidir.

■ *Mucizevi olaylar Kur'an merkezli ele alınıp anlatılmalı.*

Siyer öğretiminde Hz. Peygamber'in şahsında tüm olayları "mucize" ekseninde konu edinerek gizemli bir şekilde anlatmak doğru değildir. Kaynaklarımızda Peygamber'in mucizeleri başlığı altında onlarca olay yer almaktadır. Buradan yola çıkılarak siyer anlatımını sadece bu şekilde ortaya koymak Hz. Peygamber'in reel mücadelesini gölgeler. Bunların anlatımı sonuç itibariyle çocuk ve gençlerin zihninde Hz. Peygamber'in hayatının bu tür olaylarla geçtiği imajının oluşmasına sebep olabilir. Hangi şartlarda peygamberlerin mucizeye başvurmuş olduğu dikkate alınmalıdır.

Kur'an'da Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili olarak bazı mucizeler yer almaktadır. Kur'an'ın edebi üslubu başta olmak üzere, Bedir savaşında meleklerin yardımı, Fil olayı, İsra olayı gibi. Mucizeler ve olağan üstü olayları Kur'an merkezli olarak ele alıp anlatmak uygun olacaktır.

■ *Hz. Peygamber'in doğumunda gerçekleşen ve peygamberliğinden öncesine ait olan mucizevî olayların anlatımının önem arz etmediği düşünülmeli.*

Doğumundaki mucizeler, Rahip Bahira olayı, çocukluğunda kalbinin yarılması, çocukluğunda seçilmişliğini ifade eden kendisini bulutun gölgelemesi gibi anlatılması önem arzetmeyen hususlara yer verilmemelidir. Hz. Peygamber'in doğumu, çocukluğu ve gençliğindeki bu olağanüstü olayların anlatımı yerine dedesinin ona "Muhammed" ismini vermesi ve bunun sebepleri, onu meclislere alıp kendi makamına oturtması, onunla özel olarak ilgilenip eğitmesi gündeme getirilebilir. Ayrıca amcası Ebu Talip ve eşi Fatıma'nın çocukluğunda Hz. Peygamber'i öncelemesi ve onun eğitimi ve hizmetiyle yakından ilgilenmeleri büyük bir insan yetiştirme konusunda öğrencilere örnek olaylar şeklinde sunulabilir.

■ *Öğrencilerin olağanüstü olayları sorgulamaları halinde öğretmenler Kur'an merkezli bir yaklaşım sergilemeli.*

Öğrenciler olağanüstü olayları farklı açılardan sorgulayabilirler. Çevrelerinden duyup öğrendikleri bilgilerle sınıfta öğrendiklerini karşılaştırabilir, bir çelişki durumunda da tepki verebilirler. Mesela Hz. Peygamber'in çocukluğunda göğsünün yarılması ola-

yını çevresinden dinlemiş bir öğrencinin bu konuya sınıfta yer vermeyen öğretmenine bunu sorması muhtemeldir. Bu durumda öğretmen, göğsün yarılması ve kalbin değiştirilmesi gibi olayların maddi değil de manevi bir operasyon olarak anlaşılması gerektiğini, Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'i tertemiz kıldığını, onun da davranışlarının güzelliği ile bunu gösterdiğini söyleyebilir.

Öğrenciler mucizeleri sorgularken fizik kanunlarına aykırı olduğu konusunu gündeme getirebilirler. Bu durumda öğretmenlerin uygun açıklamalar yapması gerekir. Allah'ın kainatı fiziksel, biyolojik ve toplumsal kanunlarla yönettiği gerçeğinin yanında her şeyin yaratıcısı ve sahibi olarak varlıklar üzerinde istediği tasarrufta bulunabileceğine inanmak gerektiğini vurgulayabilir. Ama bunun yanında eskiden mucize olarak nitelendirilen bazı olayların bilimsel veriler ışığında bazı yönlerden anlaşılabilir olmasını da gündeme getirerek açıklamalarda bulunulabilir.

■ *Hz. Peygamber'in hayatının anlatımı model almayı hedefleyen bir muhtevaya sahip olmalı.*

Sıradan bir hayat olarak anlatımı veya ulaşılamaz, insanüstü bir varlık olarak anlatmanın model almada olumsuz etkileri söz konusudur. Bu bağlamda; Peygamberimizin seçilmiş olması onu sıradan insan olmaktan çıkarır. Hz. Peygamber'in seçilmiş insan olması örnek alınabilecek insan olduğu anlamında açıklanmalıdır.

7. SİYER ÖĞRETİMİNDE İHTİLAFLI KONULARIN ANLATIMI

Hz. Peygamber'in hayatında kaynaklardaki bilgilerin farklılığından ötürü ihtilaflı olan bazı olaylar vardır. İsra ve Miraç olayında ruh ve ceset bir veya ayrı yükselişi, göğsünün yarılmasının maddî veya manevî bir operasyon olması, Hz. Hatice ve Hz. Aişe ile evliliklerinde her ikisinin yaş meselesi gibi konular ilk akla gelenlerdir. Gayb âlemiyle ilgili haberler de bu kapsamdadır. İhtilaflı konuların anlatımında farklı görüşlere de uygun bir üslupla yer verilebilir. Örneğin Hz. Peygamber ile evlendiğinde Hz. Hatice'nin kırk yaşında değil yirmi sekiz yaşında[11] olduğu, Hz. Aişe'nin yaşının dokuz değil de onyedi-onsekiz olduğunu açıklayan kaynakların görüşlerinden yararlanılabilir, miraç olayının Hz. Aişe'ye göre bedenen değil ruhsal bir yolculuk olduğu[12] gibi farklı yorumlar ve araştırmalar gündeme getirilebilir.

■ *Gayba iman ile ilgili konularda Hz. Peygamber'den rivayet edilen bilgiler dikkatle kullanılmalı.*

Özellikle kabir hayatı, ahiret, görünmeyen varlıklar gibi konulardaki rivayetlerin çoğunlukla zayıf veya ahad haber oluşu nedeniyle bu rivayetlere dayalı ayrıntılı açıkla-

11 Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, Ankara: Yeni Şafak Gazetesi Yayını, 2003, c.1, s. 61.

12 İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, c.3, 24.

malardan kaçınılmalıdır. Bu konularda vahiy bilgisi esas alınarak Kur'an ayetleri kullanılmalıdır.

■ *İhtilaflı konuların öğretiminde karar verirken hangi ilkeler doğrultusunda tavır belirlemeli?*

-Maslahat gözetilmelidir. Çocukların ruhsal, bilişsel, dini gelişimlerine bir katkısı olması koşulu gözetilerek konu gündeme getirilmelidir.

-İhtilaflı konularda verilecek bilgilerin öğrencide bir zihin karışıklığı meydana getirmemesi esas alınarak bir tercih yapılmalıdır.

-Dini ve itikadi açıdan mahzuru olmayacak bilgiler tercih edilmelidir.

-Doğruluğu kaynaklar açısından şüpheli olan rivayetler kullanılmamalıdır.

-Günümüz çalışmalarından güvenilir olanlarda konunun nasıl anlatılmış olduğu tespit edilmeli, gerekli olduğunda günümüz çalışmaları referans olarak verilmelidir. Örneğin Muhammed Hamidullah'ın İslâm Peygamberi eseri kaynak olarak gösterilebilir.

SİYER ÖĞRETİMİNİN İÇERİĞİ VE TEMALARI

3

SİYER ÖĞRETİMİNİN İÇERİĞİ VE TEMALARI

Bu bölümde Hz. Peygamber'in hayatını ele alan bir öğretim için ana temalar belirlenmiştir. Bu temalar, siyer öğretiminin içeriğini oluşturacaktır. Siyer öğretimi içeriği kronolojik anlatımdan ibaret olmayacağını, Hz. Peygamber'in İslâm'la ilgili bütün hayat ilkelerini ve davranışlarını kapsaması gerektiğini düşünüyoruz. Öğretim programından yazılacak kitaplara ve hazırlanacak ders materyallerine kadar siyer öğretiminde şu konuların dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz:

1. HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİĞİ

Hz. Muhammed İslâm'ın evrensel mesajını çağları aşan bir örneklikle insanlara ulaştıran bir uyarıcı elçidir. Hz. Peygamber'in örnekliğinin çok boyutlu olarak anlaşılması ve öğretilmesi gereklidir. Hz. Peygamber günlük davranışlarından devlet başkanlığına kadar örnek alınması gereken bir kişidir. O'nun örnekliği yan yana yürüyen iki kişinin bir kapıdan geçerken nasıl davranması gerektiğine de, bir devlet başkanının nasıl istişare etmesi gerektiğine de ışık tutar.

■ *Hz. Muhammed'in örnekliği her konuda ön plana çıkarılmalı.*

Siyer öğretimi İslâm'ın doğru anlaşılmasına ve öğretilmesine bir katkı sağlamalıdır. Bu amaca ulaşabilmek için siyer öğretiminde Hz. Muhammed'in örnekliğinin her konuda gündeme getirilmesi gerekir. Özellikle doğruluğu, nezaketi, hayata iyimser bakışı, alçak gönüllülüğü, aşırılıklar karşısında tutumu, güvenilir oluşu, adaleti, barışseverliği, hoşgörüsü, cömertliği, yenilikler karşısında tutumu, kararlılığı, toplumsal düzen, sosyal ve ekonomik adalet ile ilgili örnek tutumları ön plana çıkarılmalıdır. Ancak Hz. Peygamber'in örnekliği her konuda öne çıkarılırken uzmanlık isteyen konulardaki uygulamaları farklı açıdan örnek alınmalıdır. Mesela Hz. Peygamber'in çiftçilik hayatı ile ilgili bilgi sahibi olmadığı bilinen bir gerçektir. Hurma yetiştiricisi çiftçilere söylediği "Siz kendi işlerinizi benden daha bilirsiniz" sözü bunun kanıtıdır. Başka bir örnekte Hz. Peygamber endisinden yardım isteyen hastalara o dönemin meşhur hekimi Haris b. Kelede'ye tedavi olmalarını önermiştir. Uzmanlık isteyen konularda Hz. Muhammed'in örnekliği onun bu konularda uzmanına yönlendirmesi olarak düşünülmelidir.

■ *Hz. Peygamber'in hayatı ve sünneti duygu, düşünce ve davranış eğitimi açısından bir bütün olarak ele alınmalı.*

İnsanın eğitimi üç ana kategoride gerçekleşir. Bunlar; duygusal, zihinsel ve davranış sal eğitimdir. Hz. Peygamber'in hayatı bu alanların hepsi ile ilgili örneklik içerdiği

için siyer öğretimi de bu alanların hepsini kapsayacak şekilde gerçekleştirilmelidir. Hz. Peygamber ashabına insanı sevmek ve merhametli olmak gibi duyguların ne olduğunu öğreterek duygusal eğitim yapmıştır. Körü körüne atalar dinine inanan insanlara, doğru düşünme yoluyla şuurlu bir imanı öğreterek zihinsel eğitim vermiştir. Bizzat ashabıyla ilgilenerek onları, nasıl daha iyi bir baba, daha iyi bir eş ve daha iyi bir insan olabilecekleri ile ilgili davranış eğitiminden geçirmiştir. Onun bu eğitimi nasıl gerçekleştirdiği de bütün yönleriyle bir örnek olarak bizim elimizde mevcuttur.

■ *Hz. Peygamber'in Gündelik Hayatı*

Hz. Muhammed'in gündelik hayatı sıradan bir hayat olmamıştır. Elbette ki gündelik hayatı içinde kişisel ihtiyaçlarının yerine getirilmesi de yer alır. Fakat asıl işinin ilke olarak toplumsal dönüşümü sağlamak olduğu bilinmelidir. Bir gün kızı Hz. Fatıma ellerindeki nasırları göstererek kendisinden hizmetçi istemişti. Hz. Peygamber, "ben Ashab-ı Suffe'nin ihtiyaçlarını temin etmekte zorlanırken senin bu talebini karşılayamam." cevabını vermişti.[1] Bu sözden anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamber toplumun dönüşmesinde ve İslâm'ın yayılmasında önemli görevler üstlenen eğitim kurumundaki insanlara öncelik tanımıştır.

Eğitim çocuk ve gencin davranışlarına ve gündelik yaşamına etki eder. Siyer öğretiminin buna katkı sağlaması için Hz. Peygamber'in gündelik hayatı öğretilirken onun yirmi dört saatini nasıl değerlendirdiği iyi açıklanmalıdır. Bu manada siyer öğretimi Hz. Muhammed'in hayatının öğretilmesinde onun rol model alınmasını sağlayacak şekilde, öncelikle çocuk ve gençlerin Hz. Peygamber'in temizlik, yeme-içme ve giyim kuşam gibi gündelik hayatla ilgili yaptıklarını örnek alacak bir yaklaşımla verilmelidir.

Hz. Peygamber'in gündelik hayatı ve sosyal hayatının öğretilmesinde öğrenci düzeyleri dikkate alınmalı, kur sistemi veya sınıf düzeylerine göre ünite başlıkları ve konular belirlenmelidir. Örneğin Hz. Peygamber'in günlük beden temizliği ve bakımı ile ilgili konular ortaokulda verilirken, alışveriş, ticaret ve insan hakları gibi konularla ilgili ilke ve uygulamaları ağırlıklı ve ayrıntılı olarak lise döneminde verilmelidir.

■ *Hz. Peygamber'in örnek davranışları günümüz karşılıklarıyla örneklendirilerek daha anlaşılır hale getirilmeli.*

Örneğin yolda yürüyen insanların birbirine karşı sorumlulukları, yoldan geçene eza vermek gibi konular ile bugünün trafik kuralları ve trafikte sürücülerin birbirine karşı görev ve sorumlulukları arasında ilişki kurulmalıdır.

İslâm'ın ilkeleri ile uyuşmayan olumsuz davranışların karşılıkları günümüz dini, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında aranmalı. Örneğin kabir ziyareti konusundaki olumsuz davranışlar günümüzden örneklendirilebilir. Sünnete uyan kabir ziyareti ile

1 Ebû Davud, 2/135-136.

uygun olmayanların ölçütleri verilebilir. Konu ile ilgili; ağlamak, sızlamak, medet ummak, vesile kılmak gibi davranışları Peygamberimizin yasakladığı gündeme gelebilir.

Ölçü ve tartıda hileli davranma, günümüzdeki karşılıkları ile ilişkilendirilmeli. Örneğin tartıda ağır gelmesi için çuvaldaki buğdayların alt tarafını ıslatıp, üst tarafına kuru buğday koyarak müşteriyi kandırmak isteyen bir satıcıyla Hz. Peygamber'in yaşadığı olay[2] günümüzdeki satıcıların hileli ürünler üretmeleri ile benzeştirilebilir.

Bilindiği üzere günümüzde bazı simsarlar üreticiden çok ucuza aldıkları ürünleri şehirlerde pahalıya satmaktadırlar. Bu sorunun bir benzeri Medine'de yaşanmaktaydı. Medine'de bazı simsarların, daha pazara gelmeden üretici köylülerin ürünlerini şehrin dışında ucuz fiyata ellerinden aldığını duyan Hz. Peygamber'in soruna müdahalesi ve simsarlarla mücadelesi gündeme getirilerek konu ile ilgili bugünkü sorunlarla ilişkilendirilebilir. Bu konu ile ilgili lise düzeyinde öğrencilere felsefi bakış açıları kazandırmak amacıyla aşağıdaki gibi metinler örnek olarak okutturulabilir: 'Hz. Peygamber pazarın kuruluşu sırasında iki önemli kural koydu: 'Pazar vergisi alınmayacak' ve 'devamlı sabit yerler edinilmeyecek'. İlk kural vergi maliyetleri oranında fiyatları düşüreceği için hem satıcıların hem alıcıların o pazara rağbetini sağlamaya yönelik olsa gerektir. İkinci kural, diğer iktisadî emir ve yasaklarıyla birlikte düşünüldüğünde İslâm'ın kapitalizmin temel unsurlarından tekelciliğin ve rantçılığın açıkça karşısında olduğunu göstermektedir. Zira pazara erken gelen en iyi yeri kapacaktır. Zaten Hz. Peygamber daha öncesi ve sonrasında da tekelcilik ve rantçılık olarak adlandırılabilecek pek çok işlemi yasaklamıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu hükümle, daha sonra kapitalizm diye ortaya konan ve aslında rekabetçi, serbest bir piyasa öngörüsüne rağmen uzun vadede rekabeti öldüreceği için tekelcilikle sonuçlanan sistemin en temel niteliklerinden birine, yani tekelciliğe, kaşı çıktığını söyleyebiliriz.[3]

Günümüzde telif haklarının korunması ile ilgili bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bundan dolayı da bilgiyi üreten insanlar zarar görmektedir. Öğrenci davranışları üzerinde daha etkili olabilmesi için bu sorunlar Hz. Peygamber'in üreticinin haklarının korunması ile ilgili verdiği mücadele bu sorunla ilişkilendirilerek verilebilir.

■ *Hadislerin seçiminde sözlü sünnetlere nazaran fiili sünnetler daha fazla dikkate alınmalı.*

Eğitim bilimleri açısından, yapılan bir davranışın örneklenmesi sözle yapılan bir öğütten daha etkili olur. Bu sebeple Hz. Peygamber'in fiili sünnetine daha fazla yer verilmeli. Ayrıca örneklerin çokluğu nedeniyle Hz. Peygamber'in uygulamalarını haber veren bilgilerin kullanılmasına gayret edilmelidir. Örneğin, Hz. Peygamber'in adaleti nasıl

2 Müslim, Îmân 164.

3 Dünya Bülteni, İslâm Ekonomisi Konuşmaları, Cengiz Kallek, Konuşan: A. Erdoğan - 14 Ağustos 2008 (http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haberArchive&ArticleID=47360) erişim: 12.08.2012

uyguladığını anlatan yaşanmış bir olayın öğrenci üzerindeki etkisi, "Hz. Peygamber adaletli olmayı tavsiye etmiştir." demekten çok daha etkili olur.

■ *Hz. Muhammed'in çocuk ve gençlerle olan ilişkileri günümüzde bu konu ile ilgili mevcut sorunlara çözüm gösteren örneklerle işlenmeli.*

Örneğin bugün, özellikle yaşlılarda çocukların camilere gelmesi, namaz kılması ve oyun oynamasını engelleyen tutumlar vardır. Bu soruna her yönüyle değinen Peygamber uygulamaları mevcuttur. O, çocukların camiye gelip namaz kılmasını teşvik etmiş ve oyun oynamalarına izin vermiştir. Hz. Peygamber'in kendi çocuklarına, özellikle kızı Fatıma'ya ve torunları Hasan ve Hüseyin'e karşı tutumları örneklerle açıklanmalı, çocuklara değer vermesi, onlarla şakalaşması ve oyun arkadaşı olması örneklerle verilmeli.

Aynı şekilde bugünkü gençlerin en önemli sorunlarından birisi büyüklerin kendilerini adam yerine koymadıkları ve kendilerine bir şey danışmadıkları ile ilgilidir. Oysa Hz. Peygamber hem Mekke'de hem de Medine'de mücadelesini gençlerle birlikte yürütmüştür. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Musab b. Umeyr ve bunların genç yaşlarında İslâm'a hizmetleri konuya örnek olarak verilebilir.

■ *Hurafeler ve batıl inançlar konusunda Hz. Peygamber'in yaklaşımı ve uygulamaları örneklerle işlenmeli.*

İslâm, insanın inanç, düşünce ve uygulamalarında doğru bilgilerle hareket etmesini ister. Hz. Peygamber'in mücadelesinin bir boyutu da cahillik ve taassupla ilgilidir. Hurafeler İslâm'dan önceki toplumda sorun oluşturmaktaydı. Konunun günümüzde de dini açıdan bir sorun oluşturduğu gerçeğinden hareketle toplumumuzda var olan batıl inanç ve hurafelere İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in yaklaşımlarının nasıl olabileceği siyer öğretiminde irdelenmeli. Örneğin günümüzde çok yaygın olan türbe ziyaretleri ve bu ziyaretlerdeki dilek tutma, isteme ve aracı kılma davranışları tevhid inancı ve Hz. Peygamber'in uygulamaları çerçevesinde ele alınmalı.

■ *Hz. Peygamber'in ashabına ve ümmetine güç yetiremeyecekleri şeyleri yüklemediği üzerinde durulmalı.*

O'nun ibadet ve itaatinde, ashabına ve ümmetine öğütlediklerinden daha fazlasını kendisinin yaptığı anlatım konusu yapılmalı. Bu konuda Hz. Peygamber'in namaz, oruç ve sadaka ile ilgili yaptıkları ve öğütledikleri karşılaştırılarak verilebilir. Ayrıca ümmetine zorluk çıkarması endişesiyle Allah'ın bazı davranışları farz kılacağından çekindiği örneklerle anlatılmalı. Örneğin "Ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim, her namazdan önce dişlerini temizlemelerini emrederdim."[4] sözü gündeme getirilebilir.

4 Buhârî, Cuma, 8.

■ *Hz. Peygamber'in günümüz çevre sorunlarına çözüm olabilecek bakış açıları örneklerle verilmeli.*

Çevre sorunları günümüz dünyasında önemli bir gündem oluşturmaktadır. Çevre sorunlarının gündemde olmadığı bir çağda yaşayan Hz. Peygamber'in bu konuda da çağımıza ışık tutacak bir örnekliği söz konusudur. Örneğin çevre duyarlılığı oluşturma konusunda kıyamet kopacağını bilse bile elindeki fidanı dikmesini isteyen, gereksiz yere ağaçların kesilmesi ile mücadele eden, ormanların çoğalması için ağaç dikilmesini sağlayan, şehrin temizliği ile ilgili görevli tayin eden bir peygamber anlayışı öğrencilere fark ettirilmeli ve bu konuda Hz. Peygamber'in örnek alınması sağlanmalıdır.

■ *Öğrencilere sosyal sorumluluk kazandırmak ve onların toplumsal olaylara duyarlı olmalarını sağlamak amacıyla Hz. Peygamber'i örnek almaları sağlanmalı.*

Toplumda iyiliklerin yayılması ve kötülüklerle mücadele edilmesi Hz. Peygamber'in hayatında süreklilik arz eden bir konudur. İslâm'ın emr-i bil-maruf nehy-i anil-münker (İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak) ilkesinin, Hz. Peygamber'in hayatındaki yeri ve önemi öğretim konusu yapılarak modellenmesi sağlanmalıdır. Bu sebeple siyer öğretiminde öğrencilerin, Hz. Peygamber'in bu yönünü örnek alıp yaşantılarında uygulamalarını hedefleyecek bir içerik ve anlatım tercih edilmeli. Toplumda bir haksızlık, adaletsizlik ya da yalan ve gıybet gibi davranışlar olduğunda nasıl Hz. Peygamber sessiz kalmayıp, onunla mücadele ettiyse öğrencilerin de bu tutumu örnek almalarını sağlayacak etkinlikler düzenlenmeli. Bunun için günümüzden örnek olaylar gündeme getirerek Müslüman bir şahsiyetin nasıl davranması gerektiği irdelenmelidir.

İyiliği emredip kötülükten sakındırmak, içinde birkaç aşama barındıran üst düzeyde bir davranışı işaret etmektedir. Böyle bir tavır içinde olmak için elbette önce neyin iyi, neyin kötü olduğunun bilinmesi gerekir. Kişi bir söz veya fiille karşılaştığında önce bununla ilgili bir iç değerlendirme yapar. Bu değerlendirmeyi yapabilmek önce bilişsel düzeyde iyi ve kötü bilgisinin mevcudiyetini gerektirir. Fakat iş bu kadarla sınırlı değildir. İyiliği emretme, kötülükten sakındırmanın içinde bilgi kadar duyuşsal olarak tepkide bulunma da söz konusudur. Bir kişi neyin iyi olduğunu bile bile aksini yapabilir. Yahut konformist bir şekilde önemsemez, ilgilenmez. Tepkide bulunmada ise kişi bilgisiyle aynı istikamette bir kanaat sahibidir. Ardından bunu eyleme koyar ve kötülüğü düzeltme konusunda bir girişimde bulunur veya kanaatini dile getirir, paylaşır. Dolayısıyla iyiliği emredip kötülükten sakındırma davranışını hedefleyen bir eğitim, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutlara sahip olan üst düzey bir öğrenme olacaktır. Eğitim bilimleri açısından Hz. Peygamber'in örnek uygulamaları toplumsal olaylara karşı duyarlılığı açısından siyer öğretiminde ele alınmalı ve öğrencilerin bir Müslüman olarak bu duyarlılıkla hareket etmelerine zemin hazırlanmalıdır.

■ *Hz. Peygamber'in inancı, ibadet hayatı ve duaları siyer öğretim programında yer almalı.*

Onun tevhid temelli inancı, ibadetlerin hayatındaki yeri ve duaları örneklerle öğrencilere öğretilmeli. Peygamberimizin duaları ile ilgili programın düzenlenmesi ve duaların öğretilmesi ile ilgili ilkeler belirlenmeli.

■ *Siyer öğretiminin içeriği sadece Hz. Peygamber'in hayat hikâyesiyle sınırlı olmamalı.*

Sahabe hayatlarına ve onların örnek davranışlarına da yer verilebilmeli. Hz. Peygamber'in eğitiminden geçen ve onu örnek alan insanların model olarak tanıtımı yapılmalı. Örneğin, Muaz b. Cebel'in Yemen'e vali olarak atanıp yola çıkarken Hz. Peygamber'in "Ne ile hüküm vereceksin?" sorusuna Kur'an ve Rasulullah'ın sünnetinden sonra; "Kendi reyimle (kendi görüşüme göre) hüküm veririm." demesi sahabenin nasıl bir din anlayışı ile yetiştiğinin en güzel örneklerinden biri olarak öğretim konusu yapılabilir.

2. HZ. PEYGAMBER'İN MESAJI, DAVASI VE MÜCADELESİ

■ *Siyer öğretiminde peygamber ve peygamberlik kavramları da verilmeli.*

Çünkü bu kavramların anlamını bilmeyen öğrenciler, Hz. Muhammed'in mücadelesini ve mesajını anlamakta zorlanabilirler. Peygamber ve peygamberlik kavramlarının yanında; akıl ve vahiy kavramları çerçevesinde peygamberlere duyulan ihtiyaç dile getirilmeli, peygamberlerin ortak mesajları peygamberlerin insanlığa katkıları, peygamberlik silsilesi, peygamberlerin ortak özellikleri de konu edilmeli.

■ *Hz. Muhammed'in diğer peygamberler içindeki yeri, son peygamber oluşu ve evrenselliği üzerinde durulmalı.*

Hz. Muhammed'in mesajının diğer peygamberlerin mesajları arasındaki yeri siyer öğretiminde ele alınmalı. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in bütün insanlığa hitap eden kuşatıcı yönleri daha fazla vurgulanmalı, dışlayıcı anlatımlardan kaçınılmalı. Kur'an-ı Kerim ve hadisler temel referans gösterilerek Hz. Muhammed'in konumu ve misyonu verilmeli. Çocuk ve gençlerin Hz. Peygamber'i on dört asır önce yaşamış bir şahsiyet olarak değil bugün yaşayan bir insan olarak algılamaları sağlanmalı.

■ *Hz. Peygamber'in mücadelesi sadece putperestliğe karşı verilmiş bir iman-ahlâk davası olarak değil aynı zamanda sosyal ve siyasi bir dava olduğu da vurgulanmalı.*

Yerleşik siyer anlatımları, Hz. Peygamber'in dinini tebliğ emriyle başlayan mücadelesinin Mekke fethedildiğinde Kâbe ve çevresindeki putların kırılması ve Kâbe'nin putlardan temizlenmesi ile tamamlandığı izlenimi vermektedir.

Mekke toplumunda putlar ve onlarla ilgili inançlar yerleşik düzenin insanlarını sömürmek için bir araçtı. Mekke'nin ileri gelenleri ellerinde bulundurdukları yönetim erkini atalar dini ve putperest inançlar aracılığıyla sürdürüyorlardı. Hz. Peygamber, asıl mücadelesini heykellerle değil, o heykellerin arkasındaki egemen güçlerle yapmıştı. Siyer öğretiminde bu konu günümüz şartlarında ele alınmalı, dini veya bir başka olguyu sömürü aracı olarak gören veya kullanan egemen güçlerin toplumu sömürmesine karşı bilinçli bir nesil yetiştirme konusunda Hz. Peygamber'in mücadelesi örnek olarak verilmeli.

3. HZ. PEYGAMBER'İN SOSYAL HAYATI VE İNSAN İLİŞKİLERİ

■ *Peygamberimizin sosyal hayatı ve insan ilişkileriyle ilgili konular ayrı ayrı başlıklar altında ele alınmalı.*

Peygamberimizin sosyal hayatı ve insan ilişkileri ayrı ayrı başlıklar altında programda yer almalı. Özellikle bu başlıklar toplum yapısı ve topluma verdiği önem, eğitim ve öğretim faaliyetleri, aile kurumu, bayramlar, eğlence ve düğünler, tıp ve sağlık, edebiyat, hitabet, şiir, yazı, çevre, spor, sanat ve estetik, folklor ve halk kültürü gibi konuları içermelidir. Bunun yanında komşu, akraba ve hasta ziyaretleri ile arkadaşlarıyla şakalaşmaları örneklerle konu edilmelidir.

■ *Hz. Muhammed'in yaşlılar, hastalar ve engelliler gibi toplumun farklı kesimleriyle ilişkisi belli başlıklar altında konu edilmeli.*

Hz. Peygamber'in toplum kesimleri ile iletişiminin davasının başarıya ulaşmasında önemli rol oynadığı bilinmelidir. Burada çocuklar, gençler, yaşlılar, kadınlar, yetimler, şehit aileleri ve gaziler, fakirler, özürlüler, köleler, işçiler, esnaf, bedeviler önemli unsurlardır. Hz. Muhammed'in özellikle engellilerin topluma kazandırılması için yoğun çaba sarf ettiği örneklerle açıklanmalı. Bu konuda iki çarpıcı örnek mutlaka ders araç ve materyallerinde yer almalı. Örneğin sağ ayağını dizinden bükemeyen ve bu sebeple aksak yürüyen Muaz b. Cebel'in Yemen'e vali tayin edilmesinin ilginç hikâyesinden öğrencilerin sonuçlar çıkarması sağlanmalı. Muaz b. Cebel bir engellidir ve Yemen'e vali olarak tayin edilmiştir. Doğal olarak mescitte namazları da o kıldırmaya başlar. Fakat dizini bükemediği için ayağını kıbleye doğru uzatarak oturur. Arkasında namaz kılan yeni Müslüman olmuş kişiler de onu öyle görünce; "Demek ki namaz böyle kılınıyor." diyerek namazda oturduklarında ayaklarını öne doğru uzatmaya başlarlar. Bunun üzerine Muaz kendilerine durumu açıklayarak doğrusunu öğretir.

Konu ile ilgili bir diğer örnek Abdullah b. Ümmü Mektum'dur. Hz. Peygamber sefere çıktığında onu Medine'de kendi yerine hem yönetici olarak vekil bırakmış hem de namazları onun kıldırmasını istemiştir. Hz. Peygamberi'in Âmâ olan Abdullah b. Ümmü

Mektum'u yerine vekil bırakması onun engellilerin topluma katılmasını sağlamak ve onlara toplumda statü kazandırmak yönündeki çabalarını gösterir.

■ *Hz. Muhammed'in kadınlarla ilişkileri ve kadınların yeni haklar elde etmesi konusunda mücadelesi örneklerle konu edilmeli.*

Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önce aile reisi olduğu bilinmelidir. Konu ele alınırken onun baba ve aile reisi olarak kişiliği, evlilikleri ve çocukları bir bütün olarak ele alınarak irdelenmelidir. Hz. Peygamber'in kendi hanımlarına ve diğer kadınlara karşı davranışları, söz hakkı vermesi, fikir danışması örneklerle anlatılabilir. Kadınlara karşı gelenekselleşmiş olumsuz anlayışların Kur'an ve sünnetten kaynaklanmadığı, aksine Hz. Peygamber'in kadınların statüsünü İslâm öncesine göre nasıl yükselttiği örneklerle açıklanmalı. Özellikle cahiliye toplumunda kızların diri diri toprağa gömüldüğü bilgisi verilirken bu olayın arka planı irdelenerek sosyolojik bir tahlil yapılmaya gidilmelidir. Neden ve sonuçları ortaya konulmalı. Bundan sonra Hz. Muhammed'in buna bağlı olarak kız çocukları ile ilgili kendi örnek davranışları verilmeli. Hz. Muhammed'in kızı Fatıma'yı omuzlarına alıp Mekke'de dolaşması, yetim kalan amcası Hz. Hamza'nın kızı ile ilgilenmesi gibi onun bu konuda ne yapmak istediğini anlatan örnekler verilebilir.

■ *Peygamberimizin eğitim ve bilim ile ilgili yaklaşımları ve bu konular hakkındaki öğütleri ve uygulamaları siyer öğretiminin konusu olmalı.*

Bu konu "Allah'ın yarattıkları ve yaratılış hakikati konusunda bir saat tefekkür, bir yıllık nafile ibadetten daha hayırlıdır."[5] hadisi temelinde işlenmeli. İlmin, araştırma, gözlem, inceleme ve sorgulama eylemi olduğu gerçeğinden hareket edilerek, yoğun bir çaba ve özgür düşünce gerektirdiği ifade edilmeli. Eğitim ile ilgili başta Ashab-ı Suffa ve çağına etkileri konusu olmak üzere Hz. Peygamber'in teşvik edici sözleri ve uygulamaları derinlemesine işlenmeli.

■ *Siyer öğretimi Hz. Peygamber'in sanat ve sanat eserlerine bakışını, şiir ve edebiyata yaklaşımını, medeniyet, mimari, şehircilik, sağlıklı yaşam ilkeleri ile tıbbı tavsiyelerini de içermeli.*

Konu ile ilgili Hz. Peygamber'in şehir yaşamını ve şehre göç etmeyi teşvik etmesi konu edilmeli, şehirde evlerin yapımında komşu haklarına nasıl riayet edileceğine dair örnekler verilmeli. Günümüzde önemli bir sağlık sorunu haline gelen ve gelecekte insanlığı çok daha fazla etkileyeceği düşünülen obezite hastalığına çözüm olarak yemek ve sağlıklı yaşam arasında Hz. Peygamber'in kurduğu ilişki örneklendirilebilir. "Midenizin üçte birini yemek, üçte birini su ile doldurun, üçte birini de boş bırakın."[6] hadisinin günümüz tıbbi tavsiyeleriyle paralelliği üzerinde durulabilir.

5 Suyutî, Camiu's-sağir, 2/127.

6 Tirmizî, Zühd 47; İbnu Mâce, Etıime 50.

4. TOPLUMSAL KONULAR

■ *Günümüzün toplumsal ve ekonomik sorunlarına Hz. Peygamber'in hayatından örnekler ve çözümler aranmalı.*

Toplumsal sorunlar süreklilik arzeden hususlardır. Bunların önüne geçilmesi ve çözüme kavuşturulması temel bir ilkedir. Hz. Muhammed'in bu konudaki tutumları bilinmelidir. Mesela ihtilaf ve çekişmelerdeki tutumu, şiddet ve ayrımcılığa karşı tavrı, zararlı alışkanlıklar ve ahlâkî sorunlardaki tutumu, doğal olaylar ve afetlerdeki tutumu, hurafeler ve batıl inançlarla mücadelesi gibi. Hz. Peygamber ekonomik hayatın toplum için vazgeçilmez bir unsur olduğunu da temel ilke edinmiş, bu konuda gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Siyer öğretiminde Hz. Peygamber'in çalışma hayatındaki yeri, ekonomik düzenlemeleri, çalışanlarla ilgili getirdiği düzenlemeler ve iletişimi de irdelenmelidir. Günümüzde eğitim, aile, işsizlik, tüketim gibi konularda sorunlar yaşanmaktadır. Belirtilen bugünkü bu sorunların Hz. Peygamber dönemindeki karşılıkları tespit edilmeli ve onun bu sorunlarla ilgili getirdiği çözümler günümüz sorunlarına uyarlanmalıdır. Mesela yoksullukla mücadelede, gelir dağılımında adaletin sağlanması ile ilgili Hz. Peygamber'in uygulamaları, aile birliğinin korunmasına yönelik yaptığı tavsiyeler, boşanmak isteyen çiftlere karşı nasıl bir tutum sergilediği örneklerle açıklanabilir.

■ *Hz. Peygamber'in sade ve ölçülü bir hayat sürmesi, tüketimden kaçınması bugünün temel sorunlarından olan israf ve tüketim çılgınlığına bir çözüm olarak ortaya konulmalı.*

Bu konuda öncelikle Hz. Peygamber'in günlük hayatından örnekler verilmeli. Yemesi, içmesi, kullandığı eşyalar vs. olmak üzere mevcutla yetindiği üzerinde durulmalı. Mesela her gün ayakkabılarını tamir ederek kullandığı, elbisesinin söküğünü diktiği, evinin su ihtiyacını karşıladığı örneklendirilmeli. Sade ve mütevazı bir hayat yaşama ve mevcutla yetinme anlayışında olduğu verilmelidir. Bu konuda sahabelerin hayatlarından da örnekler verilmeli. Hz. Ömer, Ebu Zer, Osman b. Maz'un, Musab b. Umeyr gibi sahabelerin sade yaşamayı kendilerine hayat anlayışı yaptıkları konusu önemsenmeli. Özellikle ihtiyaçların belirlenmesi ve temini gibi hususların o gün ve bugün için kıyaslanması yapılmalıdır. Eğer amaç gösterişli giyinmek, en lezizini yemek ise o günün şartlarında da temin etmenin mümkün olduğu vurgulanmalı. Ancak Hz. Peygamber ve onu örnek alan sahabelerin sade bir hayatı tercih ettikleri üzerinde durulmalı. Günümüz tüketim anlayışı ile ihtiyaç belirlemenin ölçüleri üzerinde durulmalı. Özetle Hz. Peygamber'in sade ve tüketimden kaçınan yaşantısından örneklerle İslâmi çözümler gündeme getirilmeli.

■ *Hz. Peygamber'in iktisadi hayatı düzenleme çalışmalarına yer verilmeli.*

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra ilk yaptığı işlerden birisinin de iktisadi hayatı tanzim ettiği bilinmektedir. Bu mânada Medine'de Müslümanların serbestçe

alıveriş yapacağı alternatif sabit bir pazar oluşturduğu pazar denetimi için bir erkek ve bir bayan görevli tayin etmesi; üretici ve tüketicinin lehine tüm tedbirleri aldığı; malın serbest dolaşımı, piyasa değerini bulması, ayıplı mal satma, aldatma, fiyatlarla oynama vs. gibi ekonomik hayatın meseleleri hakkında prensipler koyduğu bilinmelidir. Toplum içinde ekonomik statüde farklı sınıfların oluşmaması için önlemler alınmış olması örneklendirilmelidir. Ayrıca en önemlisi bunlarla ilgili, Hz. Peygamber'in yoksullukla mücadelesi, sermayenin belli bir zümrede toplanmasına karşı önlemleri, maddi değerlerin biriktirilmesi suretiyle ile atıl duruma düşürülmesini engellemeye yönelik tedbirleri programda, ders araç ve gereçleri ile materyallerde örneklerle yer almalıdır.

■ *Hz. Peygamber ve temel insan hakları ile ilgili tutumları bir başlık altında incelenmeli.*

Siyer öğretiminde, Hz. Peygamber'in toplumsal mücadelesinde temel insan haklarının önemli bir yer tuttuğu ve bugünkü insana bu konuda da güzel örnek teşkil ettiği gerçeği üzerinde ısrarla durulmalıdır. Bugün dünyada "Temel İnsan Hakları" olarak ifade edilen haklar İslâm'da "Kul Hakkı" olarak isimlendirilmiş ve Allah'a imandan sonra en önemli konu olarak görülmüştür. Bu sebeple İslâm'ın insan hakları konusundaki yaklaşımı Hz. Peygamber'in bu konudaki örnek mücadelesi ile birlikte verilmelidir.

Hz. Peygamber'in insan haklarına yaklaşımı ve mücadelesi göz önünde bulundurulduğunda, peygamber olmadan önce Mekke'nin önde gelen aktivistlerinden biri olduğu görülür. Hılfu'l-Fudul'a (Erdemliler Birliği) katılması ve toplumsal sorunlarla mücadele etmesi buna en güzel örnektir. Hz. Muhammed'in insan hakları konusunda peygamber olmadan önce başladığı mücadelesini, peygamberliği süresince de bir tebliğci olarak devam ettirdiği siyer öğretiminde ön plana çıkartılmalıdır. Bu bağlamda öğrencilere veda hutbesindeki insan hakları ile ilgili evrensel mesajlar farklı yöntemlerle öğretim konusu yapılmalıdır.

Hz. Peygamber'in insan hakları ile ilgili mücadelesi hakkında verilen örnekler mutlaka günümüzdeki karşılıkları ile birlikte öğrencilere sunulmalı, öğrencilerin de Hz. Peygamber'i örnek alarak, bugünkü insan hakları sorunlarıyla İslâmi çerçevede nasıl mücadele etmeleri gerektiğini anlamaları sağlanmalıdır. Örneğin "Peygamberimizin gençliğinde toplumsal sorunlarla ilgilenmesi ve insan haklarını koruma mücadelesi vermesi bize nasıl örnek olmalıdır?" veya "Bugün Hz. Muhammed yaşasaydı toplumumuzdaki hangi sorunlarla nasıl mücadele ederdi?" gibi sorularla konu irdelenebilir.

Hz. Peygamber'in insan hakları ile ilgili mücadelesi farklı açılardan ele alınmalı ancak bugün için daha gündemde olan konulara getirdiği yaklaşımlar örnek gösterilmelidir. Dünyada din ve vicdan özgürlüğü konusunda sorunlar yaşanmakta ve bu sorunlara çözümler aranmaktadır. Peygamberimizin on dört asır önce Necranlı Hıristiyanlarla yaptığı bir antlaşmanın bir maddesi şu şekildedir: "Necranlıların din ve cemaatleri, kiliseleri ve sahip oldukları diğer şeyler hususunda, Allah'ın himayesi ve Muhammed'in

teminatı vardır”[7]. Peygamberimizin bu yaklaşımının demokrasi ve çoğulculuk anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür. Öğrencilere günümüzdeki din ve vicdan özgürlüğü sorunları ile ilgili İslâm’a uygun bir bakış açısı kazandıracak etkinlikler düzenlenebilir.

■ *Hz. Muhammed’in kurduğu Medine İslâm Devleti ve onun bir devlet başkanı olarak sergilediği örnek yönetim biçimi anlatım konusu yapılmalı.*

Hz. Muhammed’in peygamber olma görevinin yanında aynı zamanda bir devlet başkanı olduğu da bilinmelidir. Mesela idaredeki yeri ve tutumu, oluşturduğu idari kurumlar, atadığı görevliler ve onlarda aradığı nitelikler, idari sistemin yürüyüşü gibi hususlar yer almalıdır. Hz. Peygamber’in devlet yönetiminde sürekli istişare etmesi Kur’an-ı Kerim’in bir tavsiyesi[8] olmanın ötesinde bir anlam ifade eder. Bu sebeple onun istişareye dayalı devlet yönetim şekli örneklerle verilmeli. Bugün devlet yönetiminde ortaya çıkan yönetici ve bürokrat zaafları, liyakatin gözetilmemesi, adam kayırma gibi sorunlara Hz. Peygamber’in uygulamalarından örnekler verilmeli. Örneğin Hz. Peygamber’in geçmişinde köle olan bir kişiyi (Zeyt b. Harise) liyakatini göz önünde bulundurarak orduya komutan yapması, tayin edildiği zekât memurluğu görevinden hediyelerle geri gelen bir kişiye karşı “Evinde otursaydın insanlar yine de bu hediyeleri sana verirler miydi?” yaklaşımı etkinliklerle verilebilir.

■ *Köleliğin kaldırılması konusu, sınıf ve ırk ayırımına karşı Hz. Peygamber’in verdiği mücadele, üstünlüğün takvada olduğu ilkesi bağlamında değerlendirilmeli, Kur’an ve sünnetten örneklerle işlenmeli.*

Sınıfsal farklılıkların teorik, düşünsel ve uygulama açısından ortadan kaldırılması Hz. Peygamber’in mücadelesinin en önemli yönlerinden birini oluşturur. Günümüz toplumlarındaki sınıfsal farklılıklar ve sınıflar arasındaki sosyal ve ekonomik uçurum toplumların ve dünyanın barışını olumsuz etkilemektedir. Hz. Muhammed’in mücadelesi nasıl kendi zamanında sorunun çözümünü sağladıysa bugün o mücadelenin örnek alınması halinde sınıfsal farklılıklarla ilgili günümüz sorunlarının çözümüne de katkı sağlayabilir.

7 Servet Armağan, İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001, s. 120.

8 Bkz. Âl-i İmrân 3/159.

ANLATIM DİLİNİN ÖZELLİKLERİ VE GÖRSELLERİN KULLANIMI

4

ANLATIM DİLİNİN ÖZELLİKLERİ VE GÖRSELLERİN KULLANIMI

Hz. Peygamber'i tanıtırken onun hakkında neleri anlattığımız kadar nasıl anlattığımız da elbette önemlidir. Hz. Peygamber'in yaşamı ve mesajı hakkında vereceğimiz her tür bilgi *içerik*, bunu sözel veya görsel olarak dile getirme şeklimiz ise bu içeriğin *sunumu*dur. İçeriğe gösterilen özen ve hassasiyet sunuma da gösterilmelidir, çünkü ikisi de aslında önemini aynı yerden alırlar. İyi düşünülmemiş ve özensiz bir sunum, hedeflenen öğrenmenin gerçekleşmesine engel olabilir.

Anlatımın nasıllığını belirleyen şey kullandığımız dil, üslup (yani sözel unsurlar) ve bize yardımcı olması için seçtiğimiz resim, tasarım öğeleri (yani görsel unsurlar)dır. Aşağıda bu iki sunum unsuruyla ilgili teklif ve öneriler dile getirilmiştir.

1. ANLATIM DİLİ VE ÜSLUP

■ *İslâmi değerlere aykırı olmamak koşulu ile kuşatıcı bir dil tercih edilmeli.*

"Hz. Peygamber bütün insanlar için bir rahmettir." Onu anlatırken üslubumuz bu kuşatıcılığın izini ve kokusunu taşımalıdır. Onun hayatını öğretmekteki amacımız elbette öncelikli olarak Müslümanların peygamberlerini daha iyi tanıması ve anlamasıdır. Bunu yaparken itici ve dışlayıcı olmayan bir üslup takip edildiğinde bu eğitim, Hz. Peygamber hakkında bilgi sahibi olmak isteyen herkese hitap edebilen bir özellik kazanır. Bu noktada, Hz. Peygamber'i anlatırken tarafgir bir üslup kullanılabilir mi? diye bir soru akla gelebilir. Buna kısaca "elbette" diye yanıt verebiliriz. Zaten Hz. Peygamber'i tanıtmayı, sevdirmeyi hedefleyen bir etkinlikte ona taraf olan bir üslup kullanılması doğaldır. Fakat burada tarafgirliği nasıl anladığımız önem arzediyor. Aşağıdaki olumsuz örnek tarafgirlikten çok daha fazlasını ihtiva ediyor. Bu örnekte itici bir mübalağa ve Müslümanları insan öldürmekten, kan akıtmaktan haz duyan kişiler olarak tanıtan bir anlatım söz konusudur.

> Bedir savaşı anlatılmaktadır:
>
> Kâfirlerden üç kişi ortaya çıktı. Her biri iri yarı adamlardı. "İçinizde yiğit varsa, karşımıza çıksın", diye meydan okudular. Peygamberimizin amcası Hazreti Hamza, Ebu Talip amcasının oğlu Hazreti Ali ve Haris amcasının oğlu Ubeyde ileri atıldılar. Kâfirleri vurup vurup devirdiler. Daha sonra iki ordu birbirine girdi. Savaş uzun sürmedi. Mekkeliler bozguna uğradılar. Geri dönüp kaçmaya başladılar. Müslümanlar, başta Ebu Cehil olmak üzere birçok kâfiri doğradılar. Bu sırada Bilâli Habeşi, eski zalim efendisini gördü. O da Bilâl'i görünce, geri dönüp kaçmaya başladı. Bilâl o gün rüzgar gibiydi. Elinden kimse kurtulmuyordu. İşkenceci zalimi ensesinden yakaladı. Bir vuruşta canını cehenneme yolladı. Arkasına bakmadan kaçanlar, canlarını zor kurtardılar.
>
> M. Yaşar Kandemir, Kâbe'den Dünyaya (Peygamberler Dizisi 20), İstanbul: Ensar Neşriyat, s.3. [1]

1 Kitapta sayfa numarası verilmemiştir. İç kapaktan itibaren sayarak sayfa numarasına işaret etmekteyiz.

■ *Anlatımın anlaşılır olması kaydıyla din dilinin muhafazasına özen göstermelidir.*

Anlatım dilinde yaş gruplarına göre bir uyarlama yapılmasını yukarıda önerirken bir sorun kendisini gösteriyor. Çocuklar ve gençler tarafından anlaşılır olması kastıyla anlatım dilinde yapacağımız tasarruflarda din dilini nasıl muhafaza edeceğiz? İman yerine inanç, hicret yerine göç, İsra yerine gece yolculuğu, haram-helal kavramları yerine kötü davranış-iyi davranış kavramları kullanılabilir mi? Anlaşılır olmadıkları gerekçesiyle bugün din dilinin pek çok özel kavramını Türkçe başka kelime gruplarıyla verme eğilimi ders kitaplarında bile kendisini gösteriyor. Bulunan karşılıkların bu kavramları tam olarak karşıladıkları elbette söylenemez. Mesela, hicret sadece göç değildir, infak sadece fakire para vermek, tevbe özür dilemek, şükür teşekkür etmek değildir. Takva, kanaat, tevekkül, mağfiret, tebliğ, tefekkür, huşu kelimelerine bulacağımız karşılıklar bunların anlamının ancak bir kısmına denk gelecektir. Bu sürecin bizi götüreceği yer düşünce kısırlığı olacaktır. Kelimeler ancak kullanıldıkları müddetçe yaşayabilirler. Karşılık bulma girişimleri din diline ait kavramların eğitim-öğretim faaliyetleri yoluyla geniş kitlelerin zihninden silinmesine sebep olabilir.

Bu durumda ciddi bir problemle karşı karşıya görünmekteyiz. Ya çocukların ve gençlerin konuşmadıkları bir dil ile konuşacağız yahut her şeyi onların anlayacağı şekle indirerek yeni baştan kurgulayacağız. İkisi de mümkün olmayacağına göre çocukların ve gençlerin bu kavramlarla tanışıklıklarını sağlayan bir planlama yapmak gerekecektir. Bu noktada başlangıcından son sınıf kademesine kadar din öğretimi faaliyetlerinin çok iyi planlanması en önemli çıkar yol olarak kendisini göstermektedir. Hangi eğitim kademesinde çocuğun ve gencin hangi kavramla tanışacağını, hangi konu kapsamında hangi kavramın merkezî olduğuna karar vererek bir düzenleme yapmak uygun olur. Her eğitim kademesi, kendinden önceki kademelerde yer alan kavramları yeri geldikçe kullanmakla birlikte, sadece o kademe için belirlenen yeni kavramların öğretimine yer verir. Siyer ilminin terimlerini de (Siret, Hadis, Ravi, Hanif, Resul, Nebi, Ensar, Muhacir, İsra, Hilye, Şemail gibi) bu kapsamda düşünmek gerekir.

■ *Peygamberimizin adı anılırken farklı ifadelere ve hitap şekillerine yer verilebilir.*

Hz. Peygamber'i anlatmaya odaklanan bir çalışmada onun adı elbette pek çok kere geçecektir. Müslümanlar olarak Hz. Peygamber için kullandığımız farklı isim ve sıfatlar muhteva ve kontekse göre seçilerek kullanılabilir. Böylelikle hem onun farklı güzel isimleri kullanılmış olur, hem de aynı kelimeleri tekrar etmeyerek üslupta bir hareket sağlamak mümkün olur.

Hz. Peygamber için şu ifadeleri kullanmamız mümkündür:

a) Hz. Muhammed
b) Hz. Peygamber

c) Allah'ın Resulü
d) Allah'ın Elçisi
e) Peygamberimiz
f) Sevgili Peygamberimiz
g) Allah'ın Habîbi/Sevgilisi

■ *Hz. Peygamber'in adı anıldığında kişinin içinden ona salât ve selam söylemesi uygundur. Fakat yazılı metinlerde Hz. Peygamber'in isminin geçtiği her yerde bazı kısaltmalarla buna işaret edilmesine gerek yoktur.*

Salâvat, Hz. Peygamber'i saygıyla anmak, ona Allah'tan rahmet ve bereket dilemektir. Hz. Peygamber'in adı anıldığında ona salât getirmek yani ona rahmet temenni etmek İslâmi bir gelenektir. Hatta bunun farz olduğunu söyleyenler de vardır. Peygamber'e salâvat getirmek, Ahzab Suresi 56. ayetin yorumuna dayanmaktadır: "Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salâvat getirirler. Ey müminler! Siz de ona salâvat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin." Bu ayet-i kerîmedeki "salât etme" ifadesi, lafzî olarak salavat getirme anlamında anlaşıldığı gibi "onu desteklemek" ve "fiili duada bulunmak" şeklinde de anlaşılmaktadır.[1] Bundan dolayı ayet-i kerîmenin bir takım çevirilerinde "onun şerefini gözetmeğe, şânını yüceltmeğe özen göstermek", "Peygamber'e destek vermek, onun şanını yüceltmek" ifadeleri tercih edilmiştir.

Bazı âlimlere göre onun ismi her anıldıkça salât ve selam getirmek gerekir. Bazılarına göre de onun ismi anıldığı zaman sadece bir kere salât ve selam getirmek yeterlidir. Her adı anıldıkça salât ve selam gerekmez. Bir öğretmen için sınıf ortamında bu ikinci görüşün dikkate alınması mümkün olabilir. Dini kitaplarda da onun adı her geçtikte "(s.a.v.)" koymak veya bunu açıkça yazmak zorunlu değildir. Her bölümde onun adının geçtiği ilk yerde salât ve selam işareti koymak yeterlidir. Peygamber'e salât etmeyi, ona destek vermek, onun şanını yüceltmek şeklinde anlayanlar burada Peygamber'in adı anıldıkça sözlü duada bulunma emri görmemektedir.

■ *Anlatım duygusal unsurlar içerebilmeli, fakat abartı ve eklemelere dikkat edilmeli.*

Hz. Peygamber hayatı boyunca insan olarak hepimizin yaşayabileceği acılar tatmıştır. Yetim olarak büyümüş, hatta babasını hiç görmemiş, evlatlarını toprağa vermiş, çok sevdiği eşinin, akrabalarının ve arkadaşlarının acısını yaşamıştır. Sevmiş ve sevilmiştir. Bir peygamber olarak vahyi aldığında titremiş, tek başına davasını savunmuş, mağarada Hz. Ebubekir ile yalnız kaldıklarında nefesini tutmuş, uzun gece namazlarında ayakları şişmiş, dua ederken gözyaşı dökmüştür. Onun hayatını anlatırken duygusal hayatına hiç yer verilmemesi eksiklik olur. Hz. Peygamber bir önder, tüccar, komutan veya devlet adamı olarak anlatılabilir. Fakat onun örnek insan oluşu daha çok evlat, koca, baba, arkadaş, dede oluşunda gözlenebilir, takip edilebilir. Annesinden ayrılıp

1 Bkz. Mustafa İslâmoğlu, Hayat Kitabı Kur'an: Gerekçeli Meal-Tefsir. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008, s. 840-841.

sütanneye verilmesi, babasını, dedesini, annesini, eşini, evlatlarını kaybetmesi anlatılırken insan olarak neler hissetmiş olduğu üsluba yansıtılabilir. Davasına sahip çıkmak için amcası ve Mekke'nin ileri gelenleri ile diyaloğu duygusal dilin unsurlarına yer verilerek anlatılabilir.

Neden böyle bir üslup tercih edilmelidir? Çünkü böyle bir üslup, olup bitenlere daha fazla vâkıf olabilmeyi sağlar. Bilmek kadar hissetmeyi sağlar. Dolayısıyla Peygamber'in daha doğru, gerçeğe daha yakın bir anlatımı demektir bu. Eğer Hz. Peygamber'in hayatını konu edinmemiz akademik değerlendirme ve tahlil değil, öğrenme ve örnek alma amaçlı ise, duygusal unsurlara yer veren bir üslup amaca daha uygun olur.

Duygusal unsurlara yer veren bir anlatım:

Kutlu Bir Doğum:

Nisan ayının son günleriydi. Abdulmuttalib bir torun bekliyordu. Gözü yollardaydı. Her an bir müjde alabilirdi. Kısa bir süre önce yaşadıklarını hatırlayarak yüzünü Kâbe'ye döndü… Tam o sırada koşarak biri geldi. "Müjde Abdulmuttalib, bir torunun oldu" dedi. İhtiyar kalbinin hızla çarptığını hissetti. Gözlerinden sevinç gözyaşları süzülüverdi. Hızlı adımlarla eve geldi. Eve girdiğinde her taraftan minik torununun ağlama sesleri duyuluyordu. Onu kucağına aldı, hüzünle karışık bir sevinç kapladı yüreğini. Onu öpüp koklarken oğlu Abdullah'ın kokusunu hissetti. Ağlamaklı oldu, gözyaşlarını kimse görsün istemedi, onu yüreğine akıttı.

Bu örnekte oğlunu kaybetmiş bir kişinin, kaybettiği oğlunun dünyaya yetim gelecek bebeğinin doğmasını heyecanla bekleyişi ve onu ilk kucağına alışı anlatılmaktadır. Sahnenin duygusal unsurlar kullanılarak anlatımı olayı bize daha tanıdık ve yakın hale getiriyor. Hz. Abdulmuttalib'in torununu ilk kucağına aldığında neler hissettiğini kaynaklarda bu şekilde bulamayız. Bu, anlatıcının kurgusudur.

Komisyon, Peygamberimi Öğreniyorum, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005, s.11-13.

Duygusal unsurlara yer vermeyen bir anlatım:

"Abdullah, Kureyş kabilesinin Zühre koluna mensup Vehb'in kızı Amine ile evlendi. Bu evlilikten birkaç ay sonra çıktığı ticari yolculuklardan birini Gazze'ye gerçekleştirdi, dönerken uğradığı Medine'de, babasının dayılarının yanında, oldukça genç bir yaşta, hastalanarak öldü. Muhammed (a.s.) babasının ölümünden kısa bir süre sonra 20 Nisan 571 tarihinde Mekke'de doğdu."

Hz. Peygamber'in doğumunun anlatıldığı bu bölümde Hz. Peygamber'in annesinin kabile kökenlerine ilişkin ayrıntı bilgiler verilmesine rağmen Peygamberimizin doğumu kuru bir dille geçiştirilmiştir.

M. Emin Özafşar, Recai Doğan (ed.), Temel İslâm Bilgileri: Peygamberim, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, s.21.

Anlatımın duygusal unsurlar içermesini tavsiye ederken burada bir probleme de dikkat çekmemiz gerekir. Hz. Peygamber'in veya anlatılan olaylar içerisindeki diğer kişilerin bu olaylar karşısında neler hissetmiş olduğunu ayrıntılarıyla kaynaklarda bulamayız. Bu üslubu kullanırken anlatıcı kişi, hissiyatı dile getirmek kapsamında doğal olarak bir takım eklemelerde bulunmuş olur. Yukarıdaki "Kutlu Bir Doğum" örneğinde olduğu gibi. Olayın nasıl gerçekleşmiş olabileceğine dair bu tür eklemeler, her anlatıcının konuyu kendi kelimeleri ile anlatmasında olduğu gibi mazur görülebilir.

Duygusal unsurlara yer verelim derken anlatıcının duygusallıkta aşırıya gitmesi, abartılı ifadeler kullanması ise bizi tam tersi bir noktaya düşürecektir. Yani itici veya bir insan olarak örnek alınamaz bir portre ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Üstelik eklemelerin şekline göre amaçtan sapıp yanlış bilgi üretme, olmayan şeyleri isnat etme gibi tehlikeler gündeme gelecektir. Dolayısıyla üslubun duygusal unsurlar içermesi meselesinde ifrat ve tefritte olmamak; ne ruhsuz, kupkuru bir anlatımla gerçek yaşam sahnelerini sönükleştirmek, ne de abartılı ifadelerle gerçekliği ve insanîliği öldürmek gerekir.

■ *Anlatımda gerçeklik, nesnellik ve hayranlık hisleri arasında irtibat ve denge bulunmalıdır.*

Üslubun, nesnellik ile hayranlık hisleri arasında bir dengede bulunması derken şunu kastediyoruz: Siyer esasında bir biyografidir yani yaşam öyküsünün anlatımıdır. Hz. Peygamber'in hayatını olduğu gibi (gerçek ve nesnel olarak) anlatmak bunun en önemli parçasıdır. Fakat çocuklar için öğretim konusu yaparken bunun kuru bir biyografi değil aynı zamanda hayranlık ve modelleme yoluyla örnek alınacak bir hayat tanıtımı olmasını da hedeflemekteyiz. Bu durumda siyer yazımında hayranlığın gerçeklikle ve nesnellikle ilgisinin kurulması gerekir. Hayranlık elde edilmekle birlikte Hz. Peygamber'i örnek almaya ve onun yaptıklarını sosyal hayatta bir misyon olarak yüklenmeye teşvik edecek bir üslup kullanılmalıdır. Seküler bir anlatım dilinden kaçınmalıdır. Günümüzde ilahiyat bilimleri dâhil olmak üzere akademik olmak, seküler bir üslup kullanmakla kimi zaman eşdeğer görülmektedir. Oysa eğitim kastıyla yapılan bir anlatımın gerçeklik ve nesnellik kaygısıyla aynı tarzda seküler üsluba yönelmesi yapılan eğitimin amacıyla çelişir.

Burada söylediklerimiz "duygusal unsurların anlatımda bulunması" ilkesi ile de paralellikler taşıyor. Ortak nokta "anlatımın kuru bir biyografi olmaması" gereğidir diyebiliriz. Fakat burada konunun biraz daha farklı bir boyutu öne çıkıyor. Hz. Peygamber'in yaşam öyküsünü güvenilir kayıtlara geçtiği şekliyle öğrenmek temel amacımızdır. Fakat bu bizim için yetmez. Bu yaşam öyküsü herhangi bir kişinin yaşam öyküsü gibi değildir. Üslup bu noktada Hz. Peygamber'e duyulan saygı ve muhabbetin unsurlarını taşıyıcı olarak devreye girer. Bu sıcak ve samimi üslup, bütün nesnelliği ile benzeri görülmemiş bir yaşam öyküsünün anlatımını, örnek alacağımız, hayranlık duyacağımız bir insanın anlatımına doğru yaklaştırır. Nesnellik ile hayranlık arasındaki irtibat kadar denge de elbette önemlidir.

Nesnellik kadar olumlu yönlendirmede de bulunan bir anlatım örneği:

> İlköğretim DKAB dersi kitabında Hz. Peygamber'in evliliği şu paragrafla anlatılmış:
>
> "Hz. Muhammed'in ahlâkından ve dürüstlüğünden etkilenen Hz. Hatice ona yardımcısı aracılığıyla evlilik teklifinde bulundu. Hz. Muhammed, bu teklifi bir süre düşündükten sonra kabul etti. Hz. Hatice, Mekke'nin soylu bir hanımefendisiydi. Üstün ahlâkından dolayı tertemiz kadın (Tahire) ismiyle anılıyordu. Hz. Hatice ile Hz. Muhammed sade bir törenle evlendiler. Sevgi ve saygı üzerine kurulu olan bu mutlu evlilik yirmi beş yıl sürdü. Kurulan bu aile yuvası aynı zamanda diğer insanlar için örnek bir aile olmuştur."

İlköğretim 5. sınıf DKAB ders kitabı. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 2007, s. 59.

■ *Anlatım üslubunda yer yer soru cümleleri, ünlemler, problemler, ilgi çekici ipuçları, diyaloglar, monologlar gibi heyecan veren unsurlara yer vermelidir.*

Hangi tür yazılı veya sözlü anlatımda olursa olsun bunlar (yani soru cümleleri, ünlem ifadeleri, problematik anlatım, ilgi çekici ipuçları, diyaloglar, monologlar vb.) üslubun çekici olmasını sağlayan unsurlardır. Yazılı bir metin, bu unsurları kullandığında bizimle konuşur gibi olur. Bize soru sorar cevap bekler, hayret eder hayretine ortak olmamızı ister, meseleyi bizimle tartışır, birlikte kafa yoralım der. Bu üslup özellikleri okuyucuyu metne dâhil eder. Çocuklar ve gençler için siyer anlatımında dilin bu imkânlarından yararlanmak mümkün olmalıdır.

Elbette anlatıma çekicilik katan bu unsurlardan hangisini tercih edeceğimiz yaş gruplarına göre farklılaşacaktır. Mesela, daha küçük yaş grupları için masalsı ifadeler, 13-18 yaş gibi daha büyükler için okuyucuyu/dinleyiciyi konuya dâhil eden problemler, sorular tercih edilebilir.

> "Hz. Peygamber'in tabiatın korunmasıyla ilgili tasarrufları" konusu örneğinde düşünecek olursak, anlatıma şu tür sorular dâhil edilebilir:
>
> - Hz. Peygamber Medine civarındaki boş araziyi ormanlaştırmayı teşvik etmiş, mevcut ormanlık arazide de avlanmayı yasaklamış. Hz. Peygamber'in bu uygulamaları size bugün çevreyi ve doğal hayatı korumakla ilgili hangi uygulamaları hatırlatıyor?
>
> - Hz. Peygamber Mekke'nin fethinde şehre girerken yol kenarında yavrularını emziren bir köpek görmüş ve onlar için önlem alınmasını istemiş. Peygamberimizin yönlendirmesiyle Müslümanlar çölde sahipsiz hayvanlar için su içebilecekleri kaynaklar açmışlar. Başıboş ve sahipsiz sokak hayvanlarının korunması için Hz. Peygamber'i örnek alan bir Müslüman olarak siz olsanız nasıl çözümler üretirdiniz?

Üslubu tek düzelikten kurtarmak için yer yer diyaloglara yer verilmesi de mümkün olabilir. Mesela, iki kişi arasında geçen bir hadisenin anlatımında hemen bu iki kişi arasındaki muhtemel karşılıklı konuşmanın kendisine geçilebilir.

> Âişe (r.a.) şöyle dedi:
>
> Çölde yaşayan bedevîlerden bir grup Resûlullah (s.a.v.)'in huzuruna geldiler ve:
>
> - Siz çocuklarınızı öpüyor musunuz? diye sordular.
>
> Peygamberimiz: – "Evet" buyurdu.
>
> Onlar: - Fakat biz, Allah'a yemin ederiz ki, onları öpmüyoruz, dediler.
>
> Resûlullah: – "Allah sizin kalplerinizden merhamet duygusunu çıkarıp almışsa, ben ne yapabilirim ki!" buyurdu.[2]

> Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Nebi (s.a.v.):
>
> "Yol ve sokaklara oturmaktan sakınınız" buyurdu. Sahâbîler:
>
> - Ya Resûlallah! Bizim yol ve sokaklara oturmaktan vazgeçmemiz mümkün değil, çünkü lüzumlu işlerimizi orada konuşuyoruz, dediler. Resûlullah:
>
> – "Vazgeçemiyorsanız ve mutlaka oturmak zorunda kalıyorsanız, o halde yolun hakkını veriniz" buyurdular. Bunun üzerine:
>
> - Yolun hakkı nedir ki, ya Resûlallah? diye sordular. Peygamberimiz:
>
> – "Gözü haramlardan korumak, gelip geçene eziyet vermemek, verilen selâma mukabelede bulunmak, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma vazifesini yerine getirmek" buyurdular.[3]

Portrelerin tanıtımında kişilerin kendi ağzından kendilerini ve olayları anlatması da söz konusu olabilir.

> Peygamberimiz Medine'ye hicret ettiğinde, ben on yaşındaydım. Annem elimden tutarak beni Peygamberimizin yanına götürdü ve "Ey Allah'ın Resulü, herkes size bir hediyede bulundu. Benim ise şu oğlumdan başka size hediye edebileceğim bir şeyim yok….." dedi.
>
> Mehmet Emin Ay, Çocuk ve Peygamber, İstanbul: Timaş (3.basım), 2001, s. 12.

Bu tür diyaloglara veya monologlara yer verilmesi yukarıda duygusal dilin anlatımında söz konusu olan bir problemi burada yeniden gündeme getirmektedir. Bu diyaloglar kaynaklarda aynen mevcut değil iken yazar/anlatıcı tarafından eklenmektedir. Mesela diyalog haline getirilen bir metinde tarafların sırayla neler demiş oldukları kaynaklarda geçmiyor olabilir. Fakat, yazar veya anlatıcının bu tür tasarruflarda bulunabileceğini düşünüyoruz.

2 Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fezâil 164. Ayrıca bk. İbni Mâce, Edeb 3.

3 Buhârî, Mezâlim 22, İsti'zân 2; Müslim, Libâs 114. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 12.

Kaynaklarda bulunan ifadelere aynen sadık kalınmasının bütün siyer kitaplarının birbirine benzemesine sebep olduğu söylenebilir. Siyer kitaplarının birbirine benzemesinin bir başka sebebi de üslup üzerinde yeterince durmadan, bilgilerin kaynaktan aynen alınması kolaycılığına yönelmektir diyebiliriz. Hâlbuki kaynakları üslup olarak devam ettirme gereği yoktur.

> M. Emin Ay tarafından kaleme alınan "Çocuk ve Peygamber" kitabı girişinde yazar şöyle bir açıklama yapma gereği hissediyor:
>
> "Konu ve aktarım gereği bazı kısımlar karşılıklı konuşma şekline dönüştürülmüş, bunun dışında asıl metinlere sadık kalınmaya özen gösterilmiştir." Bu açıklama yine de bir tedirginliği yansıtıyor. Hâlbuki asıl metne sadık kalmayı bu tür üslup özelliklerini de dâhil ederek düşünecek olursak farklı yaş gruplarına göre kaynaklardaki bilgileri yeniden organize etmemiz zorlaşır.

■ *Nasihat eden, öğüt veren bir üsluptan sakınmalı. Öğütler ya dolaylı olmalı, yahut aşırıya kaçmadan yer yer kullanılmalı.*

Doğrudan terbiye edici, didaktik ve nasihat veren bir dil tercih edilmemelidir. Nasihat eden üslup belki yetişkinlerden daha çok gençleri rahatsız eder. Çünkü onlar zaten yetişkinlerin kendileri üzerindeki kontrol edici, yol gösterici pozisyonlarına tepki gösterirken kendi kimliklerinin farkına vardıklarını düşünürler. Üst perdeden ne yapmaları gerektiğinin söylenmesinden rahatsız olurlar. Fakat Hz. Peygamber'in anlatımında bu tepkiselliğin ötesine geçen bir durum elbette söz konusudur. Çünkü onun anlatımı, zaten öğüt alınacak bir hayatın anlatımıdır. Burada öğüt alacak olanlar bizleriz. Öğüt veren, nasihat eden ise anlatıcı olmamalıdır. Anlatıcının burada öğüt alan ile onun öğüt aldığı kaynak arasına nasihat eden üslupla dâhil olmasına gerek yoktur. Öğüdün dolaylı olması, dikkat etmek gereken yerlere anlatıcının işaret etmesi şeklinde gerçekleşebilir.

> 11. sınıflar için hazırlanan bir ders kitabında birbirini takip eden sayfalarda nasihat üslubunun haddinden fazla tercih edildiği görülmektedir: "Bizler de onun gibi dürüst ve güvenilir olmalıyız.", "Bizler de Peygamber Efendimizi örnek alalım. Verdiğimiz sözleri tutalım. Bize emanet edilen eşyaları kendi malımız gibi koruyalım. Daima dürüst ve güvenilir olalım..."

■ *Üslup yaş gruplarına göre farklılaştırılmalıdır.*

Bu elbette üslupla ilgi en temel prensiplerden biridir. Belki söylemeye bile gerek duyulmayacak derecede herkesin malumudur. Fakat burada bu prensibi gündeme getirmemiz, farklı yaş gruplarına göre üslubun nasıl değişeceğinin farklı şekillerde anlaşılıyor olmasından kaynaklanıyor.

Üslup yaş gruplarına göre nasıl farklılaştırılabilir? sorusu için bize "nasıl söylersek küçükler daha iyi anlarlar?" veya "gençlere hitap etmenin en uygun biçimi nedir?" soruları rehberlik eder. Farklı düzeyde kelime hazinelerine, tecrübeye, ilgilere, ihtiyaçlara,

zihinsel kapasiteye veya ahlâki yargı biçimine sahip yaş grupları elbette birbirinden farklı bir sunuma muhatap olmalıdır.

Meselâ, okul öncesi ve ilköğretimin ilk sınıflarında olan çocuklara kafalarında canlandırabilecekleri kavramlarla yaklaşmak uygun olur. Bu amaçla çocukların kendi yaşamlarında tanıdıkları, bildikleri şeylere benzetmeler kullanılabilir. Hareketli, masalsı anlatım çocuklar tarafından sevilir. Kafiyeli manzumelere, ses oyunlarına yer verilebilir. Duygusal unsurlara yer verilmesi de küçük çocuklar için uygundur.

9-13 yaşları için açık ve anlaşılır bir dil, akıcı bir üslup tercih edilmelidir. Kullanılan dil seviyesi fazla yüksekse veya fazla düşükse çocuk sıkılabilir. Çocuğun yaşına uygun bir fikir örgüsü olmalıdır. Konuların bir hikaye kurgusu içerisine yerleştirilerek verilmesi belki en çok bu yaş grubuna hitap eden bir uygulama olur. Meselâ, olayları bir kuşun veya bir ağacın gözünden anlatmak, bir grup arkadaşın araştırma ödevi hazırlama serüvenleri eşliğinde anlatmak, dede ile torunun konuşması içerisinde anlatmak veya daha sürprizlerle dolu bir kurgu içerisinde anlatmak gibi. Günlük yaşamla ilişkilendirme, anlatımda duygusal unsurlara yer verme –yaş grubunun özellikleri dikkate alınarak- bu dönem için de söz konusu olabilir.

Daha büyük yaştaki gençler için muhakemeye hitap eden bir dil daha çok tercih edilebilir. Anlatıcı hem muhatabını hafife alır pozisyona düşmeden anlaşılır olmalı, hem de onu bir üst seviyeye çıkmaya teşvik edecek şekilde zorlayıcı olmalıdır. Genç bir insan için, daha bilinecek çok şeyler, kelimeler, kavramlar, meseleler olduğuna işaretlerde bulunan bir anlatım, bilinmesi gerekenlerin tümünün bundan ibaret olduğunu ima eden bir anlatımdan daha çok heyecan verici olacaktır.

Gençlik, çocukluğun geride bırakıldığı, yetişkinliğe doğru adım atıldığı bir dönemdir. Gençlere hitap edecek malzemeler heyecan verici ve albenisi olan çocuk materyalleri ile yetişkinlerin materyalleri arasındaki derin mesafe içinde bir yerlerde durmanın zorluklarını yaşar. Ülkemizde çocuklar ve yetişkinler için –Hz. Peygamber'i konu edinenler dâhil olmak üzere- dini eserler vardır. Fakat gençlik dönemi için aynı oranda kaynak bulmak zordur. Bu boşluk sadece dini konulu eserler için değil, diğer türler için de söz konusudur. Çünkü gençler için yazmak zordur. Bu alanda yapılacak çalışmalar önemini bu ihtiyacın büyüklüğünden almaktadır.

2. GÖRSELLERİN KULLANIMI

Peygamber'in hayatının anlatımında görsellerin kullanımını birkaç farklı açıdan incelemek gerekiyor. Hz. Peygamber'in resmedilmemesi konusundaki genel prensip doğal olarak farklı arayışları gündeme getirmektedir. Hz. Peygamber'i nasıl, ne ile temsil etmek gerekir? Hz. Peygamber'in hayatını anlatmak için başka hangi tür görselleri kullanmak mümkün olabilir? Görsellerde genel olarak hangi özelliklerin bulunmasına dikkat etmeliyiz? Görseller yaş gruplarına göre nasıl farklılaştırılabilir? Aşağıda bu konularla ilgili önerilerimize yer vermeye çalıştık.

Fakat önce belki "görseller" ile ne kastettiğimizi daha net ifade etmek faydalı olur. Eğitim-öğretim faaliyetleri kapsamında kullanılabilecek her tür resim, grafik, tablo, çizim, harita veya video film görseller kapsamında değerlendirilebilir.

Sadece yazıdan oluşan basılı bir metin de dâhil olmak üzere aslında her tür malzeme görsel tasarım unsurları taşır. Metnin hangi yazı stiliyle yazılmış olduğu, kaç farklı yazı stili kullanıldığı, yazının rengi, italik ve kalın yazılma durumu, yazının punto büyüklüğü, satır ve harf aralıkları, paragraf sekmeleri, metnin sayfada konumlandırılma biçimi, boş alanların bırakılmış olup olmadığı birer tasarım unsurudur ve görsel olarak anlam ifade ederler. Bir slayt sunusu, bir broşür, afiş veya duvar gazetesi de bu özellikleri ile daha anlaşılır, takibi kolay veya zor hale gelirler.

Hz. Peygamber'in anlatımında görsellerin kullanımı başlığı altında asıl üzerinde durmak istediğimiz konu ise bu değil. Yani yazılı bir malzemenin sahip olabileceği bu tür sözel unsurlarla ilgili görsel tasarım prensipleri hangi metin söz konusu olursa olsun zaten geçerlidir. Başta resim, çizim ve videolar olmak üzere görsel malzemelerin Hz. Peygamber'i anlatırken nasıl kullanılabileceğine burada odaklanmak istiyoruz.

■ *Görselleri nasıl kullanmalı?*

Görsellerin kullanımı konusunda öncelikle şu yanlış kanaati bertaraf ederek başlamak gerekir. Görsel unsurlar anlatımımızı renklendirsin, hareket katsın diye aralara serpiştirilmiş unsurlar değildir. Görsel öğeler eğer eğitim-öğretim söz konusu ise içerik ve metin kadar doğrudan bu sürecin bir parçasıdır. Hareket katan bir elemanı değil. Görsel unsurlar, sözel veya yazılı anlatım kadar çok şey söyler. Bu sebeple sadece hoşluk olsun diye gelişi güzel seçilmemeli, metinle doğrudan irtibat kurulmaksızın kullanılmamalıdır. Maalesef ders kitapları başta olmak üzere uzun seneler boyunca görseller kendilerinden doğrudan bir eğitici gaye güdülmeden bu şekilde kullanılmıştır. Oysa resim veya çizimlerin doğrudan kendisi bilgi verici, açıklayıcı, örneklendirici olarak eğitici maksatla kullanılmalıdır. Görsel unsurlar ile metin ikisi bir bütün olarak düşünülerek açıklama, örneklendirme konusunda birbirini tamamlamalıdır. Kimi zaman bir metin tümüyle bir resim üzerine konuşur, kimi zaman bir resim veya çizim bir metinde söyleneni örneklendirmeye çalışır. Üstelik kimi zaman görsel unsurlar hisleri iletme konusunda, -bir başka ifade ile duyuşsal öğrenme konusunda- daha etkilidirler. Görsel malzemeyi eğitici özellikte kullanabilmek için resim alt yazılarına ihtimam göstermek gerekir.

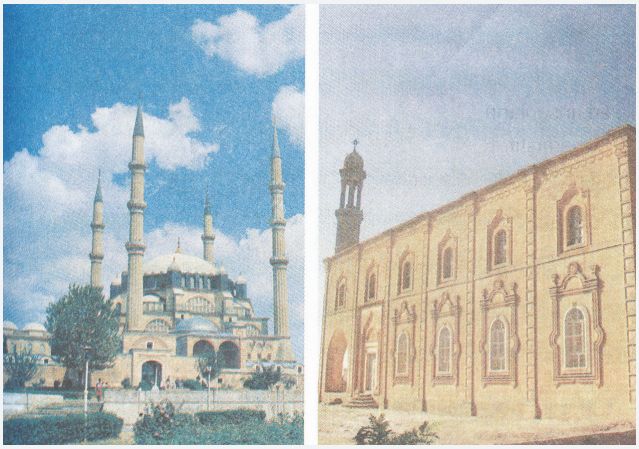

ğeni Şeybe'yi (Abdulmuttalib) Mekke'ye getirdi. Şeybe'yi Muttalib'in kölesi zanneden Mekkeliler ona "Muttalib'in kölesi" anlamına gelen Abdulmuttalib ismini verdiler ve Şeybe artık bundan sonra Abdulmuttalib ismiyle anılmaya başlandı. Abdulmuttalib, Haşimoğullarının başkanı idi.

Abdulmuttalib, Kâbe'nin yanındaki Zemzem kuyusunun yerini yeniden bularak, orayı kazan kişidir. Zemzem kuyusunu o sırada tek oğlu olan Hâris ile kazarken Kureyş'in ileri gelenleri tarafından rahatsız edilmesi üzerine "on oğul sahibi olur da kendisini düşmanlarına karşı koruma durumuna gelirlerse, içlerinden birisini Tanrı adına Kâbe'de kurban edeceğine söz verdiği tarihçiler tarafından rivayet edilmektedir. Allah'ın onun bu dileğini gerçekleştirdiği ve ona 10 çocuk verdiği, bunun üzerine de Abdulmuttalib'in sözünü gerçekleş-

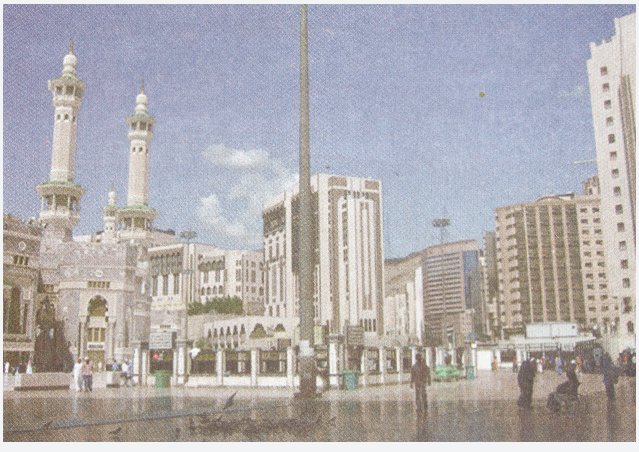
Görsel öğenin sayfada boşluk yaratmak dışında bir amacı olmaksızın kullanımının bir örneği. Seçilen resmin metinle bir alakası bulunmadığı gibi, tek başına da ne söylediği belli değil…

M. Emin Özafşar, Recai Doğan (ed.), Temel İslâm Bilgileri: Peygamberim, s.20.

Hz. Muhammed'in hoşgörüsünün işlendiği bir sayfada Selimiye Camii (Kitapta Süleymaniye olarak geçiyor) ve Protestan Kilisesinin duvar resmi kullanılması tercih edilmiş.

11. sınıf DKAB ders kitabı. Ankara: Tutku Yayıncılık, ts., s. 53.

Cahiliye Döneminin işlendiği bir sayfada modern bir şehir görüntüsüne yer verildiği görülmektedir.

9. sınıf DKAB ders kitabı. Ankara: Tutku Yayıncılık, ts., s. 37.

■ *Görsellerde genel olarak hangi özelliklerin bulunmasına dikkat etmeli?*

Kalitesi, çözünürlüğü yüksek resimler kullanılmalı. Kolaya kaçarak internetten alınan kalitesiz/düşük çözünürlükteki resimler ile görsel malzeme ihtiyacı geçiştirilmeye çalışılmamalıdır.

Şiddet içeren unsurlara yer vermemeli. Elbette anlattığımız hikâyenin içinde üzüntü, acı çeken, savaşan insanlar vardır. Acının, öfkenin, sıkıntının resmedilmesi mümkündür. Fakat şiddetin resmedilmesi daha farklı bir şeydir.

Bu resimde Ebû Süfyan'ın karısı Hind, Vahşi'ye öldürttüğü Hz. Hamza'nın ciğerini çiğnemektedir…

Kandemir, Kâbe'den Dünyaya, s.5. (Kitabın illüstratörü belirtilmemiştir.)

Başka toplumlara ve kültürlere ait görseller bize ait imiş gibi kullanılmamalı. Bu kapsamda en çok tekrarlanan hatalardan biri mutlu aile tablolarının, anne, baba, büyükanne, büyükbaba, çocuk ve torunu vb. resmeden görsellerin internetten alınan, yabancılara ait resimler olmasıdır. Türkiye toplumundan, geleneğimizden, kültürümüzden, örf ve adetlerimizden bahseden resimlerin Türkiye toplumunu doğrudan yansıtan unsurlar taşımasına özen göstermelidir.

■ *Peygamberimiz söz konusu olduğunda ne tür görseller kullanılıyor?*

Hz. Peygamber'le ilgili her hangi bir konunun anlatımında kitap, dergi, poster, ders materyali olarak hazırlanan slayt sunuları veya videolar dâhil hemen hemen her malzemede aynı tür görsellerin kullanıldığını görüyoruz. Kırmızı gül, Arapça harfle ﷺ istifleri, Peygamberimizin mührü, ayak izi, kabri (Kubbetü'l-Hadra / Yeşil Kubbe) veya Peygamber'in yaşadığı hayata göndermeler olsun diye seçilen deve, kum ve çöl figürleri

vb. Aslında bunlar içinde yaşadığımız görsel çağa geçişte Müslümanların Peygamberimizi anlatma konusunda ihtiyaç duydukları görselliği sağlamada ilk bulunan çarelerdi. İlk arayışın ürünleri olarak fonksiyon icra ettiler. Fakat bu konu üzerinde artık daha ciddiyetle durulması ihtiyacı sanırız artık herkesçe kabul edilen bir gerçek. Üstelik teknik imkânlar bugün daha farklı düşünmemize ve farklı şeyler üretmemize de imkân veriyor. Hal böyleyken kolaya kaçarak bu listelenen figürleri kullanmaktan sakınmak yeni arayışlar için de imkânlar doğuracaktır.

■ *Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin resmedilmesi ve canlandırılması meselesi*

a) Hz. Peygamber'in resmedilmesi ve canlandırılmasıyla ilgili görüşler

Hz. Peygamber'in resmedilmesi ve canlandırılması konusu öncelikle İslâm'da tasvirin hoş görülmemesi kapsamında genel kanaat olarak uygun görülmemiştir. Peygamberlerin resmedilmesine yönelik daha sert bir tavır bulunmasının sebebi onlara yönelik hürmetin ihlali olarak anlaşılmasındandır. Bugün şartların değişmiş olup olmadığı, eğitim maksatlı olarak peygamberlerin ve Hz. Muhammed'in resminin çizilip çizilemeyeceği konusunda bir fikir sahibi olmak için tasvir yasağının gerekçelerini gözden geçirmek gerekir. Yaşayan bir takım canlıların resimlerinin ve heykellerinin yapılmasının daha sonra bunlara tapınmaya dönüştüğü bilinmektedir. Bugün ise fotoğrafların kullanımı konusunda olduğu gibi genel kanaat, putperestliğe yol açma tehlikesi yahut Allah'ın yaratmasına benzeme ve onun yaratması ile boy ölçüşme niyeti olmaksızın tasvirin kullanımında bir sakınca olmadığı yönündedir. Fakat peygamberlerin resmedilmemesi konusundaki hassasiyet bugün de devam etmekte, çünkü kutsallaştırma tehlikesinin yanı sıra bunun hürmete aykırı olacağı düşünülmektedir.[4]

---

4 İslâm geleneğinde bu konudaki görüşlerin -gerekçeleriyle birlikte- kısa bir özeti Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde şöyle sunuluyor:
"İlahi dinlerde resim ve heykel yapımına olumsuz bakılmasıyla putperestliği engelleme düşüncesi arasında önemli bir ilişki vardır. İnsanlık tarihinde putperestliğin, iyilikleriyle tanınmış insanların hatırasını yaşatma amacıyla heykellerinin yapılması sonucunda ortaya çıktığı belirtilmektedir. İslâm âlimlerinin çoğunluğu bitkilerin ve cansız nesnelerin resminin yapılmasını, üstüne basılan halı minder gibi saygı gösterilmekten uzak eşya üzerinde bulunmak kaydıyla insan ve hayvanların resmedilmesini caiz görmüşlerdir. Ayrıca resimli ya da mücessem çocuk oyuncaklarının kullanımına da cevaz verilmiştir. Modern dönemde âlimlerin bir kısmı –resim yasağının putperestliğe yol açması endişesi ile olan alâkasına dikkat çekerek- günümüzde ortaya çıkan ihtiyaçlar sebebiyle bu yasağa bir takım istisnalar getirilebileceğini, bu konuda fayda-zarar kriterinin esas alınması gerektiğini ifade eder. Fotoğraf çektirme hususu da bu kapsamda tartışılmıştır.
Genel olarak İslâm âlimleri dindeki özel konumları sebebiyle peygamberlerin suretinin yapılmasını caiz görmemiş, çağdaş âlimler bu hükmün tiyatro ve film yoluyla temsil hakkında da geçerli olduğunu ifade etmiştir. Modern dönemde putperestliğe yol açma illeti ortadan kalktığı için artık suret yasağının söz konusu olmadığı görüşünü dile getirenler olduğu gibi buna karşı çıkanlar da mevcuttur. Karşı çıkanlar putperestlik benzeri eğilimlerin bugün de var olduğunu ve suret yasağının sebebinin putperestliğe yol açma tehlikesiyle sınırlı olmayıp Allah'ın yaratmasına benzeme ve onun yaratması ile boy ölçüşme gerekçesine de dayandığını, buna yönelik eğilimlerin günümüzde mevcut olduğunu söylemektedirler.
Tarihi tecrübeye bakıldığında Peygamber'in tebliğinin ileri dönemlerinde tasvirle ilgili yasaklayıcı ifadelerde azalma görüldüğü gibi, Müslümanların bu ilkel yanılgıdan iyice uzaklaşması ve bu yönüyle şirke bulaşma tehlikesinin azalmasına paralel olarak İslâm âlimlerinin de resim ve sûretler hususunda daha müsamahakâr davranmaya başladıkları görülmektedir. Dinde haram ve helale konu olan şeyin nesneler değil, eylemler olduğu dikkate alındığında bu konuda yasaklananın resim ve sûretin bizzat kendisi olmayıp, bunların kişileri

b) Hz. Peygamber'i resmetmekten neden sakınmalı?

Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber'in suretinin çizilmesinin mahzuru genel olarak suretlerin resmedilmesinde görülen tehlikeler dolayısıyladır. İnsanların sevgi duyup perestiş ettikleri peygamberlerin resmedilmesi elbette daha fazla hassasiyet arzeder. Bir takım resimlere kutsallık atfedilerek önünde eğilmek gibi durumlar ortaya çıkması endişesi kadar, yapılan resim onlara benzemeyeceği, hayali ve uydurma olacağı için bir anlamda, peygamber olmayan bir temsile yada surete peygamberlik verilmesi, temsil eden artistin veya çizilen resmin, görenlerin inanç ve duygularını olumsuz etkilemesi, Peygamber'in hayalî resminin yapılmasının edebe aykırı görülmesi gibi sebepler, peygamberlerin tasvirinden sakınmanın diğer gerekçeleridir.

Konuyu eğitim açısından değerlendirecek olursak:

Bu yasak sebebiyle Müslümanların ne kaybettikleri sorulabilir. İnsanların Hz. Peygamber'i daha iyi anlama ve öğrenmelerini engelleyici bir etkisinden söz edilebilir mi? Böyle bir yasak olmasaydı bugüne kadar onu daha iyi öğrenebileceğimiz söylenebilir mi? Aksine, Müslümanların bundan sakınması zihinlerde Hz. Peygamber'i müstesna bir yerde tutmuş, herkesi onu rüyalarında olsun görme iştiyakına yöneltmiştir. Peygamber'in resmedilmemesi yaygın kanaatinin, Hz. Peygamber'e duyulan hürmeti muhafaza edici bir fonksiyonu olagelmiştir.

Konuyu somutlaştırma maksadıyla resim/portre çizimi daha çok küçük yaş grupları için bir gereklilik olarak kendisini gösterir. Çünkü onlar bir hikâyede bir kahraman varsa çocuklar sayfada onu arar, görmek isterler. Bu durumda bu yaş grupları için hazırlanacak malzemelerde Hz. Peygamber'in kendisinin resmedilmesi bir ihtiyaç gibi telakki edilebilir. Fakat böyle bir tercihte bulunulduğunda yine çocukların düşünme biçimleriyle irtibatlı başka ciddi sorunlar kendisini gösterecektir. Burada farklı pek çok kitap, film veya başka malzemelerde karşılaşacakları tek bir kahraman söz konusudur. Bu kahramanın her bir seferde karşılarına başka bir şekilde çıkıyor olması da çocukların somut düşünme biçimleri sebebiyle önemli bir sorun oluşturacaktır. Bu durumda çocukların durumunu gözetmek kastıyla çıkılan bir yol bizi tam tersi bir noktaya düşürebilir. Aynı kişinin farklı şekillerde resmediliyor oluşu gençler ve yetişkinler için de rahatsızlık verici bir durumdur.

c) Peygamber'i resmetmek yerine neler yapılabilir?

Peygamber'in kendisi çizilmeden de anlatılan olayın resmedilmesi mümkün olabilir. Bunun güzel bir örneği Çocuk ve Peygamber kitabından:

şirke götürmesi, kutsallık ve tapınma aracı yapılması olduğu açıktır. Buna göre anılan endişenin ve tehlikenin varlığı nispetinde yasaklık hükmünün varlığını koruyacağı, bunun bulunmayıp daha çok bir ihtiyacın, estetik duygusunun ifadesi olduğu durumlarda bu tür faaliyetleri asli hüküm olan mubah çerçevesinde değerlendirmenin uygun olacağı anlaşılmaktadır." Tuncay Başoğlu, DİA İslâm Ansiklopedisi, c.34, s.579-581 ("resim" maddesi), İstanbul, 2007.

"**Mutluluk Çağı**"nın çocukları için Peygamberimiz neredeyse, bereket, bolluk ve çocuklara ikram; ilgi, sevgi ve şefkat hep oradaymış... Sözgelimi, Peygamber Efendimiz, kendisine sunulan yılın ilk turfanda meyvesini eline alır, önce Allah'a şükürlerle dua edermiş. Ardından, önce sağ, sonra da sol gözüne üçer defa sürermiş. Sonra... Sonra ne yaparmış biliyor musunuz? O meyveyi huzurunda bulunan en küçük çocuğa verirmiş. Yine, çocuklara rastladığında selam verip başlarını ve yanaklarını okşarmış. Onların hatırlarını sorar ve çeşitli şekillerde şakalaşırmış.

İşte, böylesine güzellikler içinde geçiriyormuş günlerini Medine'nin mutlu çocukları... Şimdi sizlere yaşanmış hatıraları birer birer aktaralım, ne dersiniz?...

Burada yılın ilk meyvesinin Peygamberimizin orada bulunan en küçük çocuğa verdiği anlatılıyor. Resim ise bu yolla meyveye sahip olmuş en küçük çocuğu gösteriyor. Belli ki az evvel Peygamber kendisine onu vermiş.

Ay, Çocuk ve Peygamber, s.11

Sadece bir siluet olarak verilmesi mümkün olabilir.

Peygamberimiz ve Atındaki Çocuklar

Peygamberimiz, sevgisini çocuklara belli etmek için zaman man onları atının veya bindiği devenin üzerine alırmış.

Peygamberimizle birlikte herhangi bir bineğe binmek, cuklar için ayrı bir neşe ve övünç kaynağı olurmuş.

Peygamberimizin çocukları memnun etmek için onları atına bindirdiği anlatılırken verilen bu çizim, muhtemelen görüntünün böyle olmuş olabileceğini göstererek de konuyu görselleştirme amacına hizmet etmiş oluyor. Bu resmi cepheden çizmenin anlatılmak istenen mefhuma ilaveten verebileceği başka ne olabilir ki?

Ay, Çocuk ve Peygamber, s.79

Komisyon, Peygamberimi Öğreniyorum, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s.48. (İllüstratör: Osman Turhan)

Bu resimde, Peygamberimizin Hicret amacıyla Medine'ye gelişinde çocukların bu sevince ortak oluşunu görüyoruz. Muhtemelen devenin üzerinde Peygamberimiz bulunmaktadır. Çocukların sevincinden onun orada olduğu zaten anlaşılıyor…

Siyer anlatımında görselleri çeşitlendirmek için öneriler

1. Mekânlar: Hz. Peygamber'in yaşadığı, bulunduğu, gezdiği tüm mekânlarla ilgili resim, görüntü veya çizimleri kullanmak mümkündür. Müslümanların yaptığı ilk mescidin planı, bilinen en eski fotoğrafları, bugüne kadar farklı zamanlardaki durumuna dair fotoğraflar gibi.
2. Olaylar: Hz. Peygamber'in yaşadığı olayları temsil edecek çizimler kullanmak mümkündür. Hicret için Peygamberimizin takip ettiği güzergâhın çizimi veya Müslümanların veda hutbesinde Hz. Peygamber'i dinleyişlerinin resmedilmesi gibi.
3. Anlamın resmedilmesi: Hz. Peygamber'in hayatından bir sahnenin resmedilmesi yerine anlatıma konu olan ana temanın resmedilmesi de tercih edilebilir.

Aşağıdaki ilk örnekte bir olay sonuçları itibariyle simgesel olarak resmedilmiş, diğer iki örnekte Hz. Peygamber'in hadisleri anlamları ve temaları itibariyle resmedilmiştir.

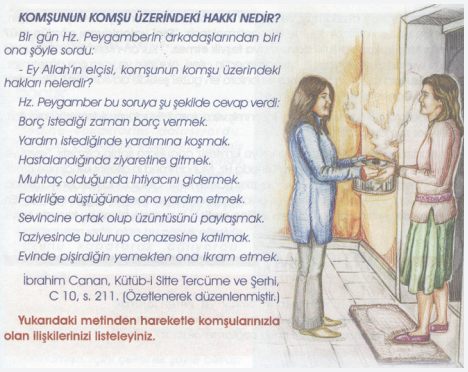

Komisyon, Peygamberimi Öğreniyorum, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s.58 (İllüstratör: Osman Turhan)

Bu örnekte Hz. Peygamber'in Medine'de farklı inanç gruplarından insanların birlikte yaşamalarını temin için onlarla bir sözleşme imzalaması ve bunun sonucunda şehirde oluşan barış havası bu şekilde ifade edilmiştir.

İlköğretim 5. sınıf DKAB ders kitabı, İstanbul: MEB Yayınları, 2007, s. 60.

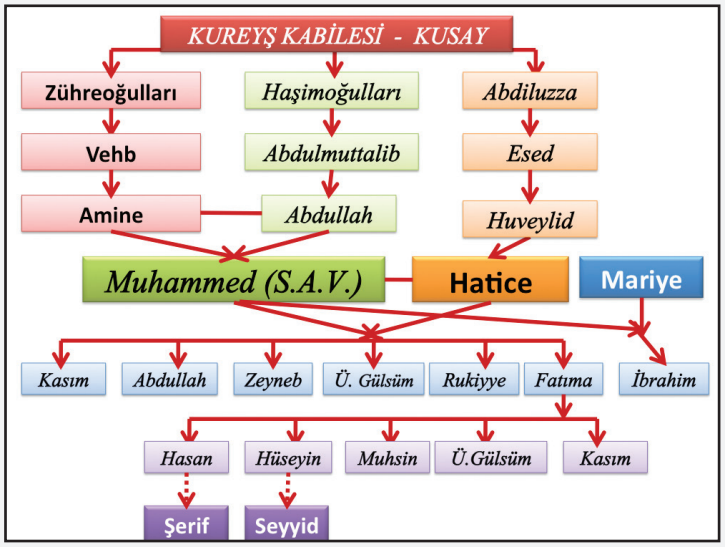

İlköğretim 5. sınıf DKAB ders kitabı. İstanbul: MEB Yayınları, 2007, s. 69.

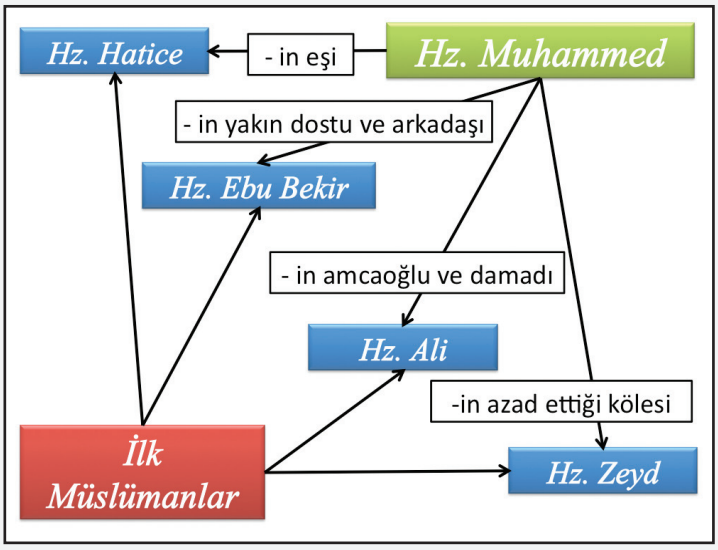
4. Görselleri çeşitlendirmek için coğrafya, tarih, İslâm sanat dalları disiplinlerine ait görsel malzemeden istifade edilmelidir. Görsel unsurların eğitici gayelerle kullanımı böylelikle daha üst düzeyde gerçekleşebilir. Mesela bir hat yazısı konulacaksa konuyla ilgili olanı seçilmeli, eserin künye bilgileri, varsa kısaca hikâyesi not edilmelidir. Veya bir bölgenin adı geçiyorsa doğrudan ona ait bir fotoğraf veya haritaya yer verilmesi düşünülebilir. Görsellerin eğitici fonksiyon icra edebilmeleri için resim alt yazılarına daha ciddiyetle eğilmek, ilgili görsel hakkında yeterli bilgi vermek gerekecektir.

Konuları günümüzle irtibatlandırırken kullanılacak görseller de bir çeşitlilik sağlar. Konuyla irtibatlı olmak şartıyla, olay ve olguların günümüz koşullarıyla bağlantısını kurmayı sağlayacak, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırabilecek açıklayıcı veya örneklendirici nitelikte görseller bu kapsamda kullanılabilir.

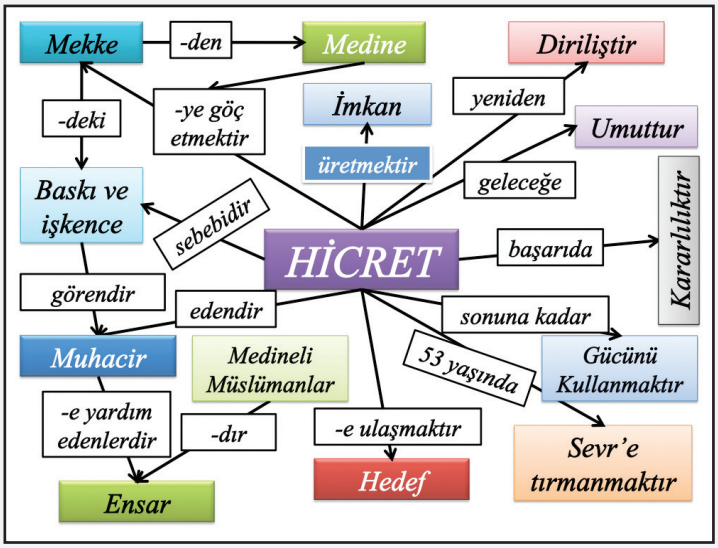
Tablo, grafik, şema ve kavram haritalarının kullanımı görseller kapsamında değerlendirilmelidir.

Hz. Peygamber'in soyunu anlatan bir tablo. (www.muhammetyilmaz.com)

İlk Müslümanları ve Hz. Peygamber ile yakınlıklarını anlatan bir grafik. (www.muhammetyilmaz.com)

Hicret Kavramları Haritası. (www.muhammetyilmaz.com)

■ *Görsellerin yaş gruplarına göre farklılaştırılması*

Görsellerin seçiminde farklı yaş gruplarının görselleri algılama farklılıkları dikkate alınmalıdır. Mesela, 12 yaşından küçükler görsel materyali bütün olarak değil, parça parça algılarlar. Bu sebeple gerçek resimler 12 yaşından küçüklerin dikkatini dağıtabilir. Gerçek olmayan görseller yani çizimler küçükler için daha uygundur. Küçük yaştakiler basit görselleri, daha büyük yaştakiler karmaşık görselleri tercih ederler.

İlerleyen yaş gruplarında suretleri resmetmektense manayı resmetmek daha çok mümkün olur ve bu yolla daha nitelikli çalışmalar ortaya konulabilir.

5 ÖĞRETİM PROGRAMI VE UYGULAMA İLE İLGİLİ İLKELER

ÖĞRETİM PROGRAMI VE UYGULAMA İLE İLGİLİ İLKELER

1. SİYER ÖĞRETİM PROGRAMLARININ İŞLEVSELLİĞİ AÇISINDAN BAZI İLKELER

■ *Öğretim programının hazırlanmasında din öğretimi değil, din eğitimi yaklaşımı esas alınmalı.*

Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen seçmeli dersin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi gibi sadece öğretimi değil, eğitimi de hedefliyor oluşu, programın her aşamasını etkileyecek temel bir yaklaşım farklılığı getirmektedir. Din öğretimi bilgi düzeyinde öğrenmeyi ve duyuşsal farkındalık geliştirmeyi hedeflerken, din eğitimi buna ilaveten duyuşsal ve davranışsal olarak nitelenmeyi ve beceri haline getirmeyi de kapsamaktadır. Bu sebeple gerek öğrenci kazanımlarının ifadesinde, içeriğin belirlenmesinde, gerekse öğrenme-öğretme süreçlerinin ve ölçme değerlendirme yaklaşımının tasarımında "din eğitimi"nin kapsamını esas alan bir yaklaşım benimsenmelidir.

■ *Siyer öğretimi ders programı kur sistemine göre tasarlanmalı.*

Ortaokul ve liselerde okutulan Hz. Muhammed'in Hayatı ders konularının ikisi ortaokulda ikisi de lisede olmak üzere dört kur halinde tasarlanması uygun olur. Her kur kendi içinde bir bütünlük oluşturmalı ve iki öğretim yılında tamamlanmalıdır. Her kurda siyer konuları öğrencilerin yaş düzeyine göre oluşturulmuş ünite/konu başlıkları altında baştan sona işlenecek şekilde düzenlenmelidir. Örneğin beşinci sınıfta dersi alan bir öğrenci birinci kurun yarısını, altıncı sınıfta da diğer yarısını okuyarak konuları tamamlayabilir. Eğer aynı öğrenci dersi almaya devam etmek isterse; yedi ve sekizinci sınıflarda daha geliştirilmiş bir programla ve yaş düzeyine göre daha farklı konuları içeren bir kur daha okuyabilecek şekilde imkân verilmelidir. Dört yıllık lise eğitimi de aynı sistem ile düzenlenebilir.

■ *Program içeriğinin belirlenmesi belirli kriterler doğrultusunda yapılmalı.*

Siyer öğretim programının eğitim açısından işlevsel olması ve amacına ulaşması için konu seçiminde esas alınacak kriterlerin belirlenmesine ihtiyaç vardır. Siyer öğretim programı için aşağıdaki kriter alanlarının uygun olduğu kanaatindeyiz:

a) Öğrencilerin gelişim düzeyi: Program oluşturulurken öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişim düzeyleri dikkate alınmalıdır. Özellikle kurlar, üniteler ve konuların içeriği ile kullanılacak dil ve anlatım öğrencilerin gelişim düzeyine göre belirlenmelidir.

b) Konunun öğrencilerin yaşamı için anlam ifade etmesi: Programda yer verilen konuların öğrencilerin yaşamına katkı sağlayıp sağlamadığı, onların hayatına bir anlam katıp katmadığı göz önünde bulundurulmalı, öğrenme alanları, üniteler, kazanımlar ve konular buna göre hazırlanmalıdır. Hazırlanacak kitap ve diğer materyallerde anlatımlar buna göre tasarlanmalıdır.

c) Sahih din anlayışına uygunluğu: Siyer öğretiminde içerik olarak sunulacak bütün konuların ve özellikle Hz. Muhammed'in peygamberlikten önce veya sonra yaşadığı rivayet edilen olağanüstü olayların Kur'an'ın ve ilk kaynakların verdiği bilgilere göre doğruluğu sorgulanmalı ve buna göre bir düzenleme yapılmalıdır.

d*) Akademik tartışmalardan ve ihtilaflı konulardan uzak durmaya özen gösterilmesi:* Siyer öğretim programının ortaokul ve lise öğrencileri için hazırlanacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Akademik tartışmaların öğrencilerin ilgisini çekmediği ve hatta onları derslerden uzaklaştırabileceği bilinmelidir. İhtilaflı konuların önemli bir kısmı öğrencilerin zihnini karıştırmaktadır. Bu sebeple özellikle ortaokul düzeyinde ihtilaflı konulara yer verilmemelidir. Lise düzeyinde de sadece bilinen ve verilmesi gereken konular ihtiyaç halinde programda yer almalıdır.

2. ÖĞRENME ALANLARI VE ÜNİTELER

■ *Tematik yaklaşım esas alınmalıdır.*

Siyer öğretimi hem belirli bir tarihsel olaylar silsilesini, hem de bu olaylarda kendisini gösteren hayatın her alanına ilişkin Hz. Peygamber'in örnekliğine dair temaları içermektedir. Örneğin Hz. Peygamber'in yapmış olduğu savaşlar, Müslümanların kendilerine yönelen tehditlere karşı verdikleri mücadelenin bir anlatımı olduğu gibi, savaş hukuku veya gayr-ı müslimlerle ilişkilere dair bilgiler de içermektedir. Yahut Hz. Peygamber'in sabrı, hoşgörüsü, güvenilir oluşu, zamanı iyi kullanması, istişare yapması gibi temaların örnekleri muhtelif pek çok hadise içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla karşımızda siyer öğretimi için bunları nasıl birleştireceğimize göre şekillenen iki yol belirmektedir. İlki: Olayların bir sinema filmi gibi akışını esas alarak anlatımına başladığımız tarihsel andan itibaren olaylar ilerledikçe, tıpkı gerçekleştiği şekilde olduğu gibi olaylarla onların yüklü oldukları temaları birlikte ele almak. İkincisi: Kronoloji ve temaları nispeten birbirinden ayrıştırmak, belirlenen temaların farklı zamanlardaki örneklerini bir araya getirerek -örneğin Peygamber'in hoşgörüsünün- toplu bir resmini elde etmek, kronolojiyi ayrıca ve özetle ele almak.

Her iki yolun da eğitim açısından hem olumlu hem de zorlayıcı taraflarından söz edilebilir. İlki yaşama daha yakın bir anlatım imkânı sunar, fakat bir öğretim programı için düşünüldüğünde hikayenin başlaması ile bitmesi arasına uzun bir zaman dilimi girecek, yahut anlatım her öğretim kademesi için yeniden başlamak durumunda kalı-

nacaktır. Farklı yaş gruplarının, hikâyenin farklı boyutlarıyla daha çok ilgili olacağını da dikkate almak gerekir. Tematik yaklaşımı esas alan ikinci yol, olaylar ile onların demek istedikleri arasındaki ilişkiyi zayıflatmakla birlikte bir öğretim programı için daha uygun görünmektedir. Gelişim düzeylerine göre içeriği farklılaştırabilmeye ve Peygamber'in örnekliğine dair daha net çerçeveler çizebilmeye imkân verir. Temalar, öğrenme alanları olarak kategorize edilebilir.

Belirlenen ünite başlıkları kurlara göre aynı olabileceği gibi gerektiğinde farklılık gösterebilir. Mesela her kur veya sınıf düzeyinde kronoloji bir ünite başlığı altında yer alıp, Hz. Peygamber'in sosyal ilişkileri alanında çocuklarla ilişkileri ortaokulda verilirken, gençlerle ilişkileri ise lise döneminde verilebilir. Medine'deki siyasi olaylar, sosyal olayların bir kısmı, devlet yönetimi ve ekonomik sistemle ilgili konular da ağırlıklı olarak lise döneminde ele alınabilir. Lise öğrencilerinin zaten bu konulara ilgi ve eğilimi vardır. Bu sebeple Medine dönemi siyasi olaylar, sosyal olayların bir kısmı, devlet yönetimi ve ekonomik sistemle ilgili Hz. Peygamber'in ilkeleri ve uygulamaları lise dönemine bırakılır.

■ *Kronoloji alanı ortaokul ve lisede ayrı ayrı olmalı ve her birinde baştan başlayıp bitirilmelidir.*

Kronolojik olaylar ortaokul ve lise kademelerinde farklı olgulara değinerek ve ayrıntılandırılarak verilmelidir. Her kur döneminde kronoloji kurun düzeyine göre başlatılmalı ve önceki kurlarda verilmeyen konular programa eklenerek devam edilmelidir. Örneğin ortaokulda birinci kur Hz. Peygamber'in doğumu ve çocukluğunu anlatırken ikinci kur gençliği ve peygamber oluncaya kadar yaşadıklarını içerebilir. Yine aynı şekilde lise döneminde birinci kur Mekke dönemini ikinci kur da Medine dönemini kapsayacak şekilde tasarlanabilir.

■ *Siyer öğretim programında hangi konulara ne kadar yer verilmesi gerektiği konusunda bir oran belirlenmeli ve bu oranlar programdaki alanlar ve üniteler başlığında belirtilmelidir.*

Hz. Peygamber'in ahlâkına, insan ilişkilerine, toplumsal olaylara daha fazla yer verilmeli, kronolojik olaylar ve savaşlar gibi konulara yer verilirken de konunun ahlâki ve toplumsal boyutuna işaret edilmelidir.

■ *Belirlenen ünitelerin içerikleri ve bunların verilmesi için belirlenen zamanın dersin işlendiği bölge ve şartlara göre ihtiyaç halinde değiştirilmesine imkân tanınmalıdır.*

Siyer öğretiminde ülkemizin etnik, kültürel ve demografik yapısı dikkate alınmalı, hazırlanan programlar bu bağlamda farklılıkların kendini ifade edebileceği şekilde yeniden yapılandırılabilecek esnekliğe sahip olmalıdır.

■ *Seçme hadislere ve Peygamberimizin dualarına her ünite içerisinde yer verilmelidir.*

Seçme hadisler ve dualar çocukların ve gençlerin hem zihinsel hem de duygusal yönden Hz. Peygamber'den etkilenmelerini, onu rol model almalarını sağlamaları açısından temel metinler olarak kullanılmalıdır. Seçme hadisler ve duaların öğretiminde uyulması gereken ilkeler, uygulanabilecek yöntemler şunlar olabilir:

- Her sınıf veya kur düzeyi için seçme hadisler ve dualar belirlenmeli, bunlar ders öğretim programında yer almalıdır. Seçme hadislerin öğretimindeki öncelikli amaç onları ezberlemek olmamalı, Hz. Peygamber'in farklı konularla ilgili verdiği mesajların öğrenciler tarafından anlaşılmasına yönelik olmalıdır.
- Seçme hadisler ve dualara ayrı bir zaman ayrılmamalı, ders programında her ünite içerisinde hadis ve dualara yer verilmeli ve ünite konularının yanında öğrencilerin bunları da öğrenmesi sağlanmalıdır.
- Hadislerin seçiminde; günümüz insanına hitap etmesi, çocuk ve gençler için bir anlam ifade etmesi, günümüz sorunlarına çözüm getirmesi, bireysel ve toplumsal, maddi ve manevi ihtiyaçlara cevap vermesi gibi ölçütler kullanılabilir.
- Her bir ünite kapsamında ezberlenmesi hedeflenen hadis ve dua metinleri de tespit edilebilir. Ancak ezberlenecek hadis ve duaların kısa olmasına, anlama ve yorumlanmalarının kolay olmasına özen gösterilmelidir.
- Ezberlenmesine ihtiyaç duyulan, günlük yaşantıda kullanılabilecek dua ve hadislerin Arapça olarak değil öğrencilerin anlayacağı kendi dilleri ile ezberlenmesi tercih edilmelidir.
- Hadislerin öğretim yöntemleri ile ilgili programda etkinlik örneklerine yer verilmeli ve öğretmenlerin bu etkinlikleri uygulamalarını kolaylaştıracak yönerge örnekleri hazırlanmalıdır.

3. KAVRAMLAR VE DEĞERLER

■ *İçeriğin tümü kavramsal analize tabi tutulup bir kavramlar listesi hazırlanmalıdır.*

Öğrenme ve öğretme etkinliklerinde kavramlar önemlidir. Siyer öğretimi de kavram temelli yapılmalı, öğrencilerin kavramlar üzerinden öğrenmeleri ve olay ve olguları anlamlandırmaları sağlanmalıdır. Bu amaçla siyer öğretiminde öğrenme alanları esas alınarak her kademe veya kur için kavramlar listesi hazırlanabilir. Kavramların belirlenmesinde kademe veya kur düzeylerine göre ilkeli hareket edilmeli, aşağı kademeler için belirlenen kavramlar yukarı kademelerde tekrar edilebilirken, yukarı kademeler için belirlenen bir kavram aşağı kademede geçmemelidir. Okullarda verilen Hz. Muhammed'in Hayatı derslerinde verilecek kavramlar ortaokul ve liseler için ayrı ayrı belirlenmelidir.

■ *Kavramlar öğretim kademesi ve öğrenci düzeyine göre bir plan doğrultusunda gündeme alınmalıdır.*

Sınıf düzeylerine göre belirlenmiş kavramlardan; üst kademelerden biri için belirlenmiş bir kavramı alt kademelerden birinde kullanmak gerektiğinde sadeleştirilerek veya metin içinde anlamıyla birlikte verilmesi tercih edilmelidir. Lise düzeyinde verilen bir kavramın açıklanması gerekiyorsa bu açıklama dipnotta verilebilir. Daha küçük yaş grupları için dipnot usulü kullanışlı olmayabilir. Siyer öğretimi için hazırlanan ders araç ve materyallerinde toplumda halen kullanılan dini kavramlara öncelik verilmeli, bunlar yaşatılmalı ve devamı sağlanmalıdır. Verilmesi gereken kavramlarla ilgili ortaokul ve lise düzeyinde farklı bir tavır belirlenebilir. Mesela ortaokul düzeyinde toplumda kullanılmaya devam eden kavramlara yer verilmesine özen gösterilirken, lise düzeyinde bunlara ilaveten siyer literatüründen yeni kavramlar ilave edilerek öğrencilerin kavram hazinesinin genişletilmesi sağlanabilir.

4. YÖNTEMLER VE ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ

Eğitim öğretim faaliyetlerinde "Nasıl öğretmeli?" sorusu öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgilidir. Doğru belirlenmiş ve uygulama imkânı bulunan yöntem ve teknikler öğrenmenin gerçekleşmesinde en önemli etkenlerden biridir.

Yöntem ve tekniklerin belirlenmesinde öğretimin amacı, dersin genel amaçları, kazanımları, teknik ve fiziki imkânların yanında öğrenci düzeyleri de dikkate alınmalıdır. Ders öğretmeni ayrıca kendi becerilerini de göz önünde bulundurarak yöntem ve tekniklerini belirler.

Bütün alanlar için geçerli ve gerekli olan yöntem ve teknikler vardır. Ama bunlardan bazıları belli alanlar için daha uygundur. Yöntem ve tekniklerin verimli olabilmesi için alan için doğru ve uygun olanlarının belirlenmesi gerekir. Bu nedenle, siyer öğretiminde genel öğretim yöntemlerinin yanında alan için daha uygun yöntem ve tekniklere öncelik verilmelidir. Örnek olay incelemesi, rol oynama ve drama, proje çalışması ve problem çözme gibi yöntem ve tekniklerin siyer öğretiminde özellikle ve sıklıkla kullanılmasının daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

■ *Her alanda olduğu gibi siyer öğretiminde de belirlenen yöntem ve tekniklerin kazanımları gerçekleştirecek olması esastır.*

Ancak genel anlamda din öğretiminde özel olarak da siyer alanında kullanılacak yöntem ve tekniklerin öğrencilerin derse ilgi göstermelerini, dersi ve Hz. Peygamber'i sevmelerini sağlayacak olmalarına özen gösterilmelidir.

■ *Siyer öğretiminde günümüz toplumsal sorunlarına Hz. Peygamber'in hayatından örnekler vermek ve çözümler aramak kullanılacak yöntemlerde de bir ilke olarak kabul edilmelidir.*

Hz. Peygamber'in örnek davranışları günümüz karşılıklarıyla somutlaştırıp daha anlaşılır hale getirilmeli, ahlâki özellikleri günümüzdeki bazı karşılıklarıyla örneklendirmelidir. Mesela Hz. Peygamber'in yoldan geçene eza vermekle ilgili söz ve filleri vardır. Bugün bu örnekler trafikte kurallara uymayarak diğer sürücüleri rahatsız etmek ve onların hakkını yemek ile ilişkilendirilebilir ve örneklendirilebilir. Hz. Peygamber zamanında yaşanmış ve onun tarafından düzeltilmiş olumsuz davranışların karşılığı da günümüzden aranabilir. Örneğin Hz. Muhammed'in İslâm'ın ilk yıllarında kabir ziyareti konusundaki olumsuz davranışları günümüzden örneklendirilerek verilebilir.

■ *Öğrenme-öğretme etkinliklerinde kazanımlara ulaşmak için gerekli olan teknolojik imkânlardan yararlanılmalıdır.*

Buna göre siyer derslerinde akıllı tahtalardan tablet bilgisayarlara kadar ders araçlarından, haritalardan animasyonlara kadar ders materyallerinden azami düzeyde yararlanmaya özen gösterilmelidir. Bu nedenle öğretim programı ve ders kitapları hazırlanırken teknolojik gelişmeler göz önünde bulundurulmalı, siyer dersi için e-içerikler hazırlanmalı ve bu içeriklerin derslerde kullanılması sağlanmalıdır.

5. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Öğretim faaliyetlerinde genel ve özel amaçlara ulaşmak, kazanımları gerçekleştirmek hedeflenir. Öğretim faaliyetlerinin bu hedeflere ulaşıp ulaşmadığı ölçme ve değerlendirme ile belirlenir. Siyer öğretiminde yapılacak ölçme ve değerlendirme etkinlikleri, genel öğretim ilkeleri doğrultusunda diğer alanlarda geçerli olan kurallar ve yaklaşımlara uygun olmalıdır. Bu bağlamda ölçme ve değerlendirmenin kazanımlarla uyumlu olması, sonucu değil süreci değerlendirmesi, bireysel farklılıkları esas alması ve ölçme araçlarının çeşitlendirilmesi sağlanmalıdır.

Ölçme ve değerlendirme siyer derslerinde verilen kavramları ve ilkeleri öğrenme, anlama ve yorumlama, değerleri özümseme ve becerileri geliştirme düzeylerini ölçmeye yönelik olmalıdır.

Öğretim faaliyetlerinde öğretmen merkezli bir anlayıştan öğrenci merkezli bir anlayışa doğru bir farklılaşma gerçekleşmektedir. Bu anlayış değişikliği bilişsel süreçleri önceleyen, beceri geliştirmeye yönelik ve bireysel farklılıkları önemseyen yaklaşımlara öncelik vermektedir. Bu nedenle öğrenci başarılarını farklı açılardan ve farklı tekniklerle ölçmek ve değerlendirmek gerekir. Çoktan seçmeli testler, doğru yanlış ve tamamlama soruları gibi tek bir doğru cevabı bulmaya yönelik ve bilgiyi ölçen araçlardan ziyade

performans değerlendirme, proje hazırlama ve grup çalışması gibi alternatif tekniklerin kullanılması siyer öğretimi için de daha uygundur. Siyer programının temel hareket noktasının bilgi düzeyinde öğrenmeyi ve duyuşsal farkındalık geliştirmeyi hedefleyen *din öğretimi* yaklaşımı ile sınırlı olmayıp, buna ilaveten duyuşsal ve davranışsal olarak nitelenmeyi ve beceri haline getirmeyi de kapsayan *din eğitimi* yaklaşımı olması gerektiğini ifade etmiştik. Bu yaklaşım farklılığı ölçme ve değerlendirme süreçlerini de doğrudan etkileyici niteliktedir. Duyuşsal özellikler zamana yayılmış olarak ve bilinçli bir öğrenme-öğretme ortamı düzenlemesi yoluyla kazandırılabilecek özelliklerdir. Dolayısıyla ölçme ve değerlendirme süreçleri de hedeflenen kazanımların özellikleri ile irtibatlı olarak esnek olmalıdır.